

STOCKHOLMS UNIVERSITET

SPRÅKVETENSKAPLIGA ELEMENTA FÖR ORIENTALISTER

GRAMMATIK

Institutionen för lingvistik
2010

Kompendiet är ursprungligen skrivet av *Malin Ericson* (1999) och har sin grund i material utarbetat av *Robert Eklund* och *Päivi Juvonen* (Specifikt ska nämnas avsnittet om morfologi (P.J.) och appendixen (R.E.)), därefter har kompendiet reviderats av *Niklas Jonsson* (2000), *Ulrika Kvist Darnell* (2001, 2002, 2003, 2004) och *Emil Perder* (2005, 2006, 2007, 2010); samtliga nämnda vid institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet.

Några exempel är anpassade efter förlaga i *Allmän grammatik* av Ljung/Ohlander (1982, Liber).

INNEHÅLL

INLEDNING	3
Kursens utgångspunkt.....	3
Kompendium, kursbok och ytterligare material.....	3
Att beskriva språk.....	3
Intern och extern beskrivning	4
Olika områden av grammatisk/lingvistisk beskrivning.....	4
<i>Viktiga begrepp</i>	5
ÖVNING 1.....	6
ORDKLASSER	8
Indelningskriterier	8
Substantiv.....	9
<i>Böjningskategorier</i>	9
<i>Artiklar</i>	11
Pronomen.....	12
<i>Personliga pronomen</i>	13
<i>Possessiva pronomen</i>	14
<i>Andra pronomenkategorier</i>	15
Verb.....	16
<i>Tempus</i>	16
<i>Modus</i>	17
<i>Aspekt</i>	18
<i>Finithet</i>	18
<i>S-former</i>	19
<i>Numerus/person</i>	20
<i>De svenska verbens böjningsmönster</i>	20
Adjektiv.....	20
<i>Kongruens</i>	21
<i>Komparation</i>	21
Adverb.....	21
Prepositioner	22
Konjunktioner	23
Particip – ett problem	23
ÖVNING 2.....	25
ÖVNING 3.....	26
MORFOLOGI.....	27
Distribution	27
Lexikala och grammatiska morfem.....	27
Avledning och böjning	28
Allomorfer.....	29
Att identifiera morfem	30
<i>Affix</i>	30
<i>Olika typer av morfologi</i>	31
<i>Att känna igen morfem</i>	32
ÖVNING 4.....	34

FRASKATEGORIER.....	35
Vad är en fras?.....	35
De olika fraskategorierna.....	36
<i>Nominalfrasen</i>	37
<i>Verbfrasen</i>	38
<i>Adjektivfrasen</i>	38
<i>Adverbfrasen</i>	39
<i>Prepositionsfrasen</i>	39
<i>Konstituentanalys</i>	39
ÖVNING 5.....	41
ÖVNING 6.....	42
SYNTAKTISKA FUNKTIONER.....	43
Inledning.....	43
De olika syntaktiska funktionerna.....	44
<i>Predikat</i>	44
<i>Subjekt</i>	44
<i>Agent</i>	45
<i>Direkt objekt</i>	46
<i>Indirekt objekt</i>	46
<i>Attribut</i>	46
<i>Predikativ</i>	47
<i>Adverbial</i>	47
ÖVNING 7.....	49
SATSTYPER OCH DERAS FUNKTIONER.....	50
Inledning.....	50
Samordning.....	50
Underordning.....	52
<i>Bisatsers syntaktiska funktion</i>	53
<i>Bisatser av olika slag</i>	53
Direkt och indirekt anföring.....	56
Appendix.....	57
APPENDIX A: Konstituenten – översikt.....	57
APPENDIX B: Liten lathund vid sats- och frasanalys.....	59
APPENDIX C: Funktioner och kategorier.....	60
APPENDIX D: Kategorier och funktioner.....	61

INLEDNING

Kursens utgångspunkt

Kursen ”Språkvetenskapliga elementa” handlar om att lära ut begrepp och metoder som används för att beskriva språk. Vi kommer inte att diskutera de enskilda språk ni ska studera här, utan ge en uppfattning om hur språk kan fungera. Vi kommer att använda svenskan och exempel från andra språk för att ge grundkunskaper som sedan kan tillämpas på andra språk. När ni sedan påbörjar studierna av ”ert” språk kommer ni att upptäcka mycket som fungerar likadant, och mycket som ser väldigt annorlunda ut. Förhoppningsvis kommer ni att märka att de begrepp och perspektiv ni lärt er går att tillämpa både på det kända och det okända.

Kompendium, kursbok och ytterligare material

Detta kompendium består av sex avsnitt: *inledning, ordklasser och böjningsformer, morfologi, fraskategorier, syntaktiska funktioner och satser och deras funktioner*. Kompendiet kompletterar föreläsningarna, men följer dem inte helt. Vissa avsnitt är utförligare i kompendiet, medan andra delar naturligtvis kommer att ta mer plats under föreläsningarna.

Efter varje avsnitt finns en eller flera övningar. Dessa görs tillsammans med läraren under gruppövningarna, men det är en fördel att ha tittat på dem i förväg. I slutet av kompendiet finns också ett antal appendix som utgörs av några korta sammanfattningar av sådant som behandlas i andra avsnitt. På www2.ling.su.se/orient/ finns ytterligare material samt tidigare års tentor. Kursboken, ”Grammatik” av Östen Dahl (gärna senaste utgåvan, som kom 2003), fungerar som ett komplement till föreläsningarna, men läses på egen hand. Kursboken ger mera vidd och djup kring de olika områdena. Tentafrågor kan byggas både på föreläsningarna, kompendiet och kursboken, men oftast förekommer naturligtvis informationen i åtminstone två av de tre källorna.

Att beskriva språk

Det finns olika skäl till att man vill beskriva språk, och därför finns det också olika slags beskrivningar. En viktig skillnad är den mellan PRESKRIPTIVA (eller normativa) och DESKRIPTIVA beskrivningar.

Språkvårdare, t ex, har till uppgift att *normera* språk, dvs ge riktlinjer för språks användning. Också på språkkurser och i skolan syftar grammatiska beskrivningar ofta till att tala om hur språk ska användas för att man bäst ska bli förstådd. Där används alltså *normativa*, eller *preskriptiva* beskrivningar, som alltså ger regler för hur språken ”ska” se ut – de talar om hur det ska låta och vad man får eller inte får säga och skriva för att det ska uppfattas som korrekt. Ett exempel från svenskan:

hon är bättre än jag

**hon är bättre än mig*

Asterisken (*) framför den sista satsen markerar att den ska betraktas som felaktig. Utifrån ett normativt synsätt på språket ska alltså ett personligt pronomen i den här positionen stå i

subjektsform (*jag/hon/han* etc.) och inte i objektsform (*mig/henne/honom* etc.). Detta för att man betraktar *jag* som en ellips (en sorts förkortning) av satsen *jag är*, dvs:

hon är bättre än jag (är)

Inom språkvetenskaplig forskning är man mer intresserad av att beskriva hur språk *faktiskt används*, oavsett vad folk tror eller tycker om det (deskriptiv = beskrivande). Också inom språkvetenskapliga utbildningar på universitetsnivå är beskrivningar av den faktiska språkliga verkligheten det som fokuseras. Om vi åter tittar på exemplet *hon är bättre än jag*, ser verkligheten annorlunda ut än vad reglerna säger. Den variant som beskrivs som felaktig i den normativa beskrivningen är nog den som i själva verket används mest, åtminstone i talspråk som inte påverkas i lika hög grad av normering som skriftspråk.

Eftersom normativa beskrivningar tar avstamp i deskriptiva beskrivningar, flyter beskrivningssätten i viss mån samman. Och oavsett vilket av dessa synsätt man anlägger på en grammatisk beskrivning, använder man i stort sett samma uppsättning begrepp, och det är dessa begrepp vi i första hand ska titta på under den här kursen.

Intern och extern beskrivning

Inte sällan finns det ganska stora skillnader mellan de begrepp lingvister använder för att beskriva språk, och de som används av experter på enskilda språk. Ofta handlar det om olika traditioner, men den viktigaste anledningen är att man försöker utföra olika uppgifter. Inom enskilda språk använder man de begrepp som bäst beskriver detta språk, men dessa begrepp kanske inte alls är tillräckligt vida för att användas mer generellt. Relativt få av de begrepp som har utvecklats i den västerländska traditionen, först för att beskriva grekiska och latin, och sedan för andra språk, kan tillämpas på alla världens språk utan problem.

En stor del av den lingvistiska forskningen handlar därför om att pröva de begrepp och definitioner som används, och förbättra dem allteftersom man upptäcker hur olika språk varierar. Från början användes ordet "genus" om systemet i latinet, med maskulinum, femininum och neutrum, och om de språk som liknade detta, men numera beskrivs också de substantivklasser som är vanliga i afrikanska språk, med ibland flera tiotals klasser, som genussystem.

Olika områden av grammatisk/lingvistisk beskrivning

Den lingvistiska beskrivningen delas upp i olika områden:

PRAGMATIK	hur man använder sig av språk för att göra sig förstådd
SEMANTIK	betydelse i språk
SYNTAX	hur ord bygger satser/meningar
MORFOLOGI	hur orden är uppbyggda
FONOLOGI	hur språk använder sig av olika ljud
FONETIK	beskrivning av ljuden i språk

De två senare områdena är de som kommer att behandlas på fonetikdelen av den här kursen. I grammatikdelen kommer vi att gå igenom de andra fyra delarna, med visst fokus på morfologi och syntax.

Viktiga begrepp

För varje beskrivning av språk behövs en begreppsapparat, termer, för att veta vad man talar om. Som sades tidigare är syftet med kursen just att lära ut sådana. Innan vi går vidare med de olika nivåerna av grammatisk beskrivning behöver vi titta på två viktiga begrepp.

Typ – förekomst

När man ska ställa sig frågan om t ex hur många bokstäver det finns i ett ord måste man veta vad man frågar efter. Hur många FÖREKOMSTER, eller hur många TYPER? Ordet 'mamma' innehåller fem förekomster av bokstäver, av två typer, <a> och <m>.

Exempel:	MAMMA	förekomster	5	(M, A, M, M, A)
		typer	2	(<a> och <m>)
				typen <a> har 2 förekomster
				typen <m> har 3 förekomster

Tecknen < > runt en bokstav markerar att det handlar om ett grafem (skrivtecken). Distinktionen mellan typ och förekomst är viktig i synnerhet när vi behandlar morfologin.

TYP	Exempel	FÖREKOMST	Exempel	(förklaring)
grafem	<a>	graf	A a A a	(skrivtecken)
fonem	/a/	fon	[a]	(ljud)
morfem	PRET BEST	morf	lek-tehoppa- <u>de</u> lek- <u>en</u> hopp- <u>et</u>	(orddel)

Kategori – funktion Precis som vi skiljer på typ och förekomst skiljer man på liknande sätt på vilken KATEGORI någonting tillhör (dvs vad det är), och vad det har för FUNKTION. Om vi tar ett exempel från utanför grammatiken kan vi säga att en hästsko är ett föremål av metall, men har funktionen att skydda hästars hovar. På samma sätt tillhör ordet *häst* kategorin substantiv, medan det t ex kan ha funktionerna subjekt eller objekt i en sats. Detta är särskilt viktigt att komma ihåg när vi går in på de syntaktiska funktionerna.

ÖVNING 1

Bland nedanstående meningar finns många som på ett eller annat sätt är ”konstiga”. Försök att gruppera samman avvikelser av liknande art samt markera om du tycker att avvikelsen främst beror på de ingående ordens betydelse, våra kunskaper om omvärlden, ordens grammatiska egenskaper eller något annat. Är det några satser du tycker kan ändras på något enkelt sätt för att bli bra? Hur i så fall?

- 1 Sue visste att Köpenhamn var Skandinaviens största stad och huvudstad i Sverige.
- 2 Esa-Pekka viftar förgäves.
- 3 A: "Hur många var det på föreläsningen?" B: "Några. I själva verket alla."
- 4 I ett stort fint villa skulle jag vilja bo.
- 5 Det finns på tok för många skjutvapen i den här staden och för lite hjärna.
- 6 Tallinn är Rysslands huvudstad.
- 7 Den nya programledningen beslutade att Jan Guillou skulle inte visas i kortärmade skjortor.
- 8 I morgon offentliggjordes den Nådiga Luntan.
- 9 Innan konserten stämde vi instrumenten.
- 10 Kalle såg en björn eller ett däggdjur i skogen.
- 11 Vem sa du att har kommit?
- 12 Lisa gedde bollen till Kalle.
- 13 I den här frågan vill jag inte ge no comments.
- 14 Jag är mycket stolt över min bror som är en polis.
- 15 Stenarna ropar att en oförrätt begåtts.
- 16 Barnen går alltid och lägger sig direkt efter Björnes Magasin.
- 17 Bilen dricker bensin och slukar mil.
- 18 Barnen köpte godis. Godis köptes av barnen.
- 19 Barnen skrek högt. Högt skreks av barnen.
- 20 Ungdomen är hårt drabbade av arbetslösheten.

- 21 Handlaren sålde en burk av glas med sill från Nordsjön till en kund från Västerås på Konsum på Hornsgatan för 12:50.
- 22 Pelle kom in i rummet med ett brett leende och ett paraply.
- 23 Stina hängde tavlan på väggen.
- 24 Tavlan hängde Stina på väggen.

ORDKLASSER

Indelningskriterier

Ordklasser är grupper av ord som fungerar på liknande sätt. Innan vi tittar på de enskilda klasserna behöver vi reda ut på vilka grunder vi gör kategoriseringarna. Det sätt som lärs ut i skolan är att titta på ordens betydelse, att gå efter ett SEMANTISKT kriterium: substantiv är saker, verb är sånt man gör, adjektiv beskriver hur saker är. Men eftersom språket behandlar så mycket mer än bara konkreta saker, handlingar och egenskaper, blir ett sådant kriterium ganska snart alltför begränsande. Nog berättar ordet *ondska* något om hur något eller någon är, fast det inte är ett adjektiv. Precis som många andra substantiv, som *kärlek* och *illamående*, är det dessutom ett abstrakt koncept, ingen sak man kan ta på.

Mer användbara kriterier är de SYNTAKTISKA, då man tittar på vilka syntaktiska funktioner orden har, och de MORFOLOGISKA, som rör vilka böjningar etc. orden kan ha. Om man utgår från de två senare kriterierna blir det också enklare att förstå hur olika språk eller språkfamiljer kan indela ord i klasser på olika sätt. Till exempel kan ett ord som i ett språk kategoriseras som ett verb i ett annat språk översättas till ett ord som kategoriseras som ett adjektiv.

I svenskan räknar man ibland med följande nio ordklasser:

SUBSTANTIV	<i>träd, kärlek</i>
ADJEKTIV	<i>ful, ljudlig, kort</i>
VERB	<i>klättra, älska, se</i>
ADVERB	<i>än, långsamt, förhoppningsvis</i>
PRONOMEN	<i>hon, vilken, som</i>
PREPOSITIONER	<i>på, i, över</i>
KONJUNKTIONER	<i>och, men, eller, att, om</i>
RÄKNEORD	<i>sju, sjutton, sjuttionde</i>
INTERJEKTIONER	<i>oj! nä! hurra!</i>

(Svenska Akademiens grammatik räknar också participer som en egen ordklass, men eftersom den uppdelningen är mer *intern* för svenskan kommer vi inte att gå igenom den. Ordklasserna ovan tillhör de mest grundläggande och används i beskrivningar av en mängd olika språk.)

Ordklasserna kan sedan i sin tur delas in i lexikala och grammatiska ordklasser. De LEXIKALA klasserna är de vars medlemmar s.a.s. har en egen betydelse. Orden *träd* och *se* betyder något även när de inte ingår i ett sammanhang, medan ord som *att* och *som* inte gör det. De senare hör till de GRAMMATISKA klasserna, som framför allt har till uppgift att relatera de lexikala orden till varandra. Denna indelning är en grov generalisering som ändå fyller ett syfte, i synnerhet när vi senare kommer in på de andra kategorinivåerna.

Till de lexikala klasserna räknas substantiv, adjektiv, verb och adverb och de betraktas dessutom som ÖPPNA ordklasser, dvs sådana som är mottagliga för lån och nya begrepp. De grammatiska ordklasserna pronomen, prepositioner, konjunktioner, och räkneord, är SLUTNA, med mycket liten tolerans för nyheter. Det betyder inte att inlåning inte kan ske – det är bara väldigt ovanligt. I hindi/urdu använder man exempelvis konjunktionen *lakin*: *لكن*, 'men' som lånats in från arabiskan.

Interjektionerna, ord som används som utrop, hamnar lite utanför den lexikala/grammatiska indelningen, och vi tar inte upp dem vidare här. Inte heller räkneorden behandlas i detta kompendium.

Substantiv

När man tittar lite närmare på själva termen 'substantiv' ser man att den verkar ge ledtrådar till vad för ord som ingår i klassen: ord för substantiella fenomen, de "saker och ting" som ramsan talar om. I verkligheten är substantiven mer varierande än så – det handlar om ord som illustrerar såväl det konkreta som det abstrakta, såväl döda ting som levande organismer.

Substantiven delas upp i EGENNAMN och ARTNAMN. Egennamn är vad vi i dagligt tal menar med "namn" på t ex personer och djur (*Malin, Missan*), städer, platser och gator (*Stockholm, Vasastan, Torsgatan*), båtar och dockor (*Cinderella, Barbie*) osv. Artnamn å andra sidan betecknar klasser av saker och begrepp som vi upplever har något gemensamt. När det gäller artnamnet 'bil' t ex, så har alla individuella bilar något gemensamt som gör att vi betecknar dem just med ordet 'bil'. Lite slarvigt kan vi säga att allt som inte är egennamn är artnamn – även om det finns gränsfall mellan de båda kategorierna. När vi nu går in på substantivens böjningar kommer vi bara att avhandla artnamnen, eftersom egennamnen inte böjs i svenskan.

Böjningskategorier

Fyra kategorier är relevanta för de svenska substantiven, GENUS, NUMERUS, SPECIES och KASUS, men bara de tre sista är böjningskategorier. Genus är istället en lexikal kategori för substantiv. Substantiv kan inte böjas efter genus, utan varje substantiv tillhör ett visst genus. Detta kontrollerar i sin tur böjningsformerna hos andra ordklasser, exempelvis adjektiv.

Böjningskategorierna har olika många medlemmar i olika språk. T ex har engelska substantiv inget genus, spanska och italienska två, medan substantiven i de flesta bantuspråk har åtminstone ett dussin. Ryska, finska och latin har inte species medan många europeiska språk har två.

• **GENUS**, eller grammatiskt 'kön', är en egenskap hos substantiven och syns på de obestämda och bestämda artiklarna. Den moderna svenskan har två genus, NEUTRUM och UTRUM (i många grammatikor används termen "reale" för utrum). Samma förhållande gäller för t ex nederländskan:

Exempel:	sv.	<i><u>en</u> stol, <u>stolen</u>, <u>den stolen</u> <u>ett</u> hus, <u>huset</u>, <u>det</u> huset</i>
	nl.	<i>een stoel, <u>de</u> stoel, dat stoel een huis, <u>het</u> huis, dat huis</i>

Andra språk kan ha fler eller färre genus – eller andra uppsättningar:

Exempel:	franska/spanska:	maskulinum, femininum
	tyska/ryska:	maskulinum, femininum, neutrum
	engelska:	inget

Man ska inte förväxla det grammatiska genuset med det biologiska könet, kallat 'sexus'. Sexus är inte en egenskap hos orden, utan hos dem de refererar till. Ordet *barn* (neutrum) kan syfta på både en hon och en han, medan det tyska ordet för 'flickan', *das Mädchen* (neutrum),

med nödvändighet syftar på en person av kvinnligt sexus. För ett ord som *barnet* kan man välja vilket pronomen man använder: *det* som syftar på det grammatiska genuset, eller *hon/han* som syftar på sexus.

Exempel: När mamman lyfte barnet ur barnvagnen började det gråta.

När mamman lyfte barnet ur barnvagnen började han gråta.

• **NUMERUS**, 'antal', har svenskan två av, SINGULAR och PLURAL, vilket betyder att man markerar skillnaden mellan 'en' och 'fler än en'. Några substantiv saknar synlig pluralmarkering; de har s.k. NOLLPLURAL (markeras med Ø).

Exempel: singular *en stol* *ett får*

plural *flera stol-ar* *flera får-Ø*

Det finns också språk som urskiljer DUALIS, 'två'. dvs man markerar en skillnad mellan 'ett', 'två' och 'fler än två'. Som ett sådant språk kan nämnas isländska, och rester av dualissystem finns även i den klassiska grekiskan och den moderna ryskan. Ytterligare andra språk markerar inte numerus över huvud taget. Viktigt att komma ihåg i sammanhanget är att en avsaknad av numerusmarkering inte betyder att talare av språket ifråga inte kan *uttrycka* antal – det betyder bara att vissa ordklasser inte måste böjas efter antal.

• **SPECIES**, 'bestämthet', är en relativt ovanlig böjningskategori om man ser till världens alla språk, t ex markerar inte latinet och ryskan species, och fenomenet är ännu ovanligare i de icke-europeiska språken. I svenskan gör vi skillnad mellan BESTÄMD FORM och OBESTÄMD FORM med hjälp av bestämd slutartikel respektive obestämd artikel:

Exempel: bestämd *stolen*

obestämd *en stol*

Svenskan har dessutom en fristående bestämd artikel, *den/det/de*, som används när substantivet föregås av ett adjektiv:

Exempel: svenska. *Musikstycket framfördes av filharmonikerna.*

Det moderna musikstycket framfördes av filharmonikerna.

Kombinationen av den fristående bestämda artikeln och den bestämda slutartikeln kallas för 'dubbel bestämdhet', något som t ex inte finns i danska – som har både fristående artikel och slutartikel, men alltså inte tillsammans:

Exempel: danska. *Musikstykket blev fremført av filharmonikærne.*

Det moderne musikstykke blev fremført av filharmonikærne.

• **KASUS** är den sista av substantivets böjningskategorier i vår genomgång. Det finns två sorters kasus, dels sådana som markerar substantivets syntaktiska funktion i satsen (s.k. grammatiska kasus) och dels sådana som markerar spatiala relationer (s.k. lokalkasus). I svenskan finns endast NOMINATIV, 'grundform', och GENITIV, 'ägande' eller 'del av' (båda

räknas som grammatiska). I övrigt visas de syntaktiska funktionerna huvudsakligen genom ordföljd. I tabellen här nedan kan vi se substantivens kasussystem för fyra indoeuropeiska språk:

	grammatiska kasus			
	NOMINATIV	GENITIV	DATIV	ACKUSATIV
ty.	+	+	+	+
sv.	+	+	–	–
eng.	+	+	–	–
fra.	+	–	–	–

Hur dessa olika kasussystem påverkar satser ser vi här:

ty.	<i>Der Junge</i> _[NOM] <i>gab dem Mann</i> _[DAT] <i>den Ball</i> _[ACK] <i>Der Ball</i> _[NOM] <i>des Mannes</i> _[GEN]
sv.	<i>Pojken</i> _[NOM] <i>gav mannen</i> _[NOM] <i>bollen</i> _[NOM] <i>Mannens</i> _[GEN] <i>boll</i> _[NOM]
eng.	The boy _[NOM] gave the man _[NOM] the ball _[NOM] The man's _[GEN] ball _[NOM]
fra.	Le garçon _[NOM] a donné la balle _[NOM] à l'homme _[NOM] La balle _[NOM] de l'homme _[NOM]

I finskan (som f.ö. inte är ett indoeuropeiskt språk) brukar man räkna med omkring 15 kasus, förutom *grammatiska kasus* finns här *lokalkasus* som alltså uttrycker ungefär samma saker som i svenskan uttrycks med prepositioner (finskan saknar prepositioner). Några exempel:

lokalkasus	fï.	sv.	fï.	sv.
INESSIV	<i>autossa</i>	'i bilen'	<i>Ruotsissa</i>	'i Sverige'
ELATIV	<i>autosta</i>	'ut ur bilen'	<i>Ruotsista</i>	'från Sverige'
ILLATIV	<i>autoon</i>	'in i bilen'	<i>Ruotsiin</i>	'till Sverige'

Kasus förekommer också som en automatisk följd av att vissa verb, adjektiv och prepositioner styr vissa kasus, dvs kräver att det efterföljande substantivet ska ha en viss kasusform. I tyska är det vanligt förekommande, där t ex alla prepositioner styr särskilda kasus. I svenska finns rester kvar av sådan styrning, sedan den tid då svenskan hade ett betydligt mer komplicerat kasussystem.

Exempel:	<i>till</i> styrde genitiv	<i>till havs</i>	genitiv sg.
	<i>ur, i, under</i> styrde dativ	<i>man ur huse</i>	dativ sg.
		<i>i handom</i>	dativ pl.
		<i>under stundom</i>	dativ pl.

Artiklar

Som vi sett har ARTIKLAR betydelse för substantivens böjning – i de språk där de finns. Franska är ett artikelrikt språk, medan andra, som t ex ryska, helt saknar dem. Enkelt kan man

säga att artiklar är fristående ord¹ som kan markera genus, numerus, species och kasus hos substantiv, ibland tillsammans med en ändelse.

SPRÅK	SINGULAR		PLURAL	
	obestämd	bestämd	obestämd	bestämd
svenska	<i><u>en</u> bank</i>	<i>banken</i>	<i>banker</i>	<i>bankerna</i>
	<i><u>ett</u> lakan</i>	<i>lakanet</i>	<i>lakan</i>	<i>lakanen</i>
ryska	<i>bank</i>	<i>bank</i>	<i>banki</i>	<i>banki</i>
engelska	<i><u>a</u> bank</i>	<i>the bank</i>	<i>banks</i>	<i>the banks</i>
franska	<i><u>une</u> banque</i>	<i>la banque</i>	<i>des banques</i>	<i>les banques</i>
	<i><u>un</u> avion</i>	<i>l'avion</i>	<i>des avions</i>	<i>les avions</i>

Pronomen

Pronomen är ofta ersättningsord för substantiv (ordet 'pronomen' betyder ungefär "för substantiv"). Istället för att upprepa substantivet i samma, eller efterföljande, sats byter man ut det mot ett pronomen som då refererar till substantivet ifråga. Pronomen som kan fylla substantivets plats på detta sätt kallas för SJÄLVSTÄNDIGA eller SUBSTANTIVISTISKA.

Exempel: *Mannen gick ut genom dörren. Mannen haltade.*

Mannen gick ut genom dörren. Han haltade.

Det substantiv som pronomenet ersätter behöver naturligtvis inte vara tidigare nämnt, så länge situationen kan förklara vad eller vem som refereras till – i exemplet nedan är det ingen tvekan om vem pronomenet *mig* refererar till, talaren.

Exempel: *Mannen gav boken till Niklas.*

Mannen gav boken till mig.

Pronomina i de båda exemplen ovan (*han*, *mig*) är PERSONLIGA PRONOMEN, i subjekt- respektive objektsform. Ett annat vanligt substantivistisk pronomen, *som*, hör till de RELATIVA PRONOMINA.

Exempel: *Katten klöste hunden. Hunden hade skrämt den.*

Katten klöste hunden som hade skrämt den.

En annan kategori av pronomen är de FÖRENADE eller ADJEKTIVISTISKA. Deras användning påminner i mycket om adjektiven: de bestämmer, snarare än ersätter, substantiv. I exemplet nedan har vi POSSESSIVA PRONOMINA.

Exempel: *Jag läser min bok och du läser dina tidningar.*

Det är mitt beslut.

¹ I vissa grammatikor räknas även (en del av) substantivets böjningsändelser som artiklar. Detta gäller dock företrädesvis när ändelserna historiskt sett har ett ursprung som fristående ord, dvs som mer renodlade artiklar.

Nu följer en kort genomgång av de olika slagen av pronomen. Som vi kommer att få se kan vissa pronomen vara både självständiga och förenade, beroende på i vilket sammanhang de används.

Personliga pronomen

De svenska personliga pronomina har en subjektform och en objektsform. Undantag är *den*, *det*, och i mellansvenskt talspråk även 3:e person plural; *dom*.

Personliga pronomen (självständiga):		SUBJEKTSFORM	OBJEKTSFORM
SINGULAR	1:a person	<i>jag</i>	<i>mig</i>
	2:a person	<i>du</i>	<i>dig</i>
	3:e person	<i>hon</i>	<i>hennes</i>
		<i>han</i>	<i>honom</i>
		<i>den</i>	<i>den</i>
	<i>det</i>	<i>det</i>	
	reflexivt	–	<i>sig</i>
PLURAL	1:a person	<i>vi</i>	<i>oss</i>
	2:a person	<i>ni</i>	<i>er</i>
	3:e person	<i>de (dom)</i>	<i>dem (dom)</i>
	reflexivt	–	<i>sig</i>

Lägg också märke till att en skillnad mellan genus görs i 3:e person singular, men inte i 3:e person plural. I t ex franska finns genusskillnaden även i plural.

Exempel: franska

J'ai trois sœurs. Elles sont belles.

J'ai trois frères. Ils sont beaux.

J'ai dix sœurs et un frère. Ils sont beaux.

Svenskans 3:e person *han* och *hon* används endast när man refererar till människor och djur – det är kopplat till biologiskt kön. (Vissa undantag finns, t ex när man pratar om båtar: *Jag har köpt en ny båt och döpt henne till Tilda*, och tid: *Vad är klockan? Hon är fem*. Sådana undantag kan antingen vara rester av ett gammalt genussystem, eller komma sig av icke-språkliga föreställningar och konventioner.) I franska och tyska, där femininum och maskulinum är grammatiska genus, refererar man även till inanimata föremål med *le* och *la* respektive *Sie* och *Er* (dvs med maskulina och feminina artiklar). I t ex finska görs ingen skillnad mellan maskulinum och femininum i pronomensystemet – pronomenet *hän* betecknar både *hon* och *han*.

Språk som svenska, engelska, tyska och franska har SUBJEKTSTVÅNG. I språk där ett sådant tvång inte finns, t ex italienska och spanska, används subjektformerna av de personliga pronomina ganska sällan. (Se mera om subjektstvång i syntaxavsnittet om subjekt.)

Exempel: svenska *Jag älskar dig!*
SUBJ OBJ

spanska *¡Te quiero!*

Det REFLEXIVA PRONOMENET *sig* kallas reflexivt eftersom det syftar tillbaka till subjektet, när detta är ett pronomen i 3:e person eller ett motsvarande substantiv. Jämför meningarna i exemplet nedan:

Exempel: *Petra klädde på sig.*
Petra klädde på henne.

I det första exemplet klär Petra på sig själv, i det andra klär hon på någon annan. För 1:a och 2:a person fungerar objektsformen som reflexiv form, då referenten nödvändigtvis är specifik.

Tyska, franska och spanska har ett reflexivt pronomen som fungerar på samma sätt som det svenska: *sich* respektive *se*. Engelskan konstruerar däremot ett reflexivt pronomen genom att sätta *-self* och *-selves* efter objektsformerna. Dessa reflexiva ändelser används även för 1:a och 2:a person.

Exempel:	svenska	<i>Jag tvättar mig</i>	<i>De tvättar sig</i>
	franska	<i>Je me lave</i>	<i>Ils se lavent</i>
	spanska	<i>me lavo</i>	<i>Se lavan</i>
	engelska	<i>I wash myself</i>	<i>They wash themselves</i>

Possessiva pronomen

De possessiva pronomina uttrycker 'ägnande'.

POSSESSIVA PRONOMEN		SINGULAR UTRUM	SINGULAR NEUTRUM	PLURAL
SINGULAR	1:a person	<i>min bil</i>	<i>mitt bord</i>	<i>mina bilar/bord</i>
	2:a person	<i>din bil</i>	<i>ditt bord</i>	<i>dina bilar/bord</i>
	3:e person	<i>hennes bil</i>	<i>hennes bord</i>	<i>hennes bilar/bord</i>
		<i>hans bil</i>	<i>hans bord</i>	<i>hans bilar/bord</i>
	<i>dess bil</i>	<i>dess bord</i>	<i>dess bilar/bord</i>	
	reflexivt	<i>sin bil</i>	<i>sitt bord</i>	<i>sina bilar/bord</i>
PLURAL	1:a person	<i>vår bil</i>	<i>vårt bord</i>	<i>våra bilar/bord</i>
	2:a person	<i>er bil</i>	<i>ert bord</i>	<i>era bilar/bord</i>
	3:e person	<i>deras bil</i>	<i>deras bord</i>	<i>deras bilar/bord</i>
	reflexivt	<i>sin bil</i>	<i>sitt bord</i>	<i>sina bilar/bord</i>

De possessiva pronomina kan vara både substantivistiska (självständiga) och adjektivistiska (förenade). Vissa språk, som svenska, har samma uppsättning former för båda dessa användningar, medan andra språk har olika former.

	FÖRENADE	SJÄLVSTÄNDIGA
Svenska	<i>Min hatt är svart</i>	<i>Min är större än din</i>
Engelska	<i>My hat is black</i>	<i>Mine is bigger than yours</i>
Tyska	<i>Mein Hut ist schwarz</i>	<i>Meiner ist grösser als deiner</i>
Franska	<i>Mon chapeau est noir</i>	<i>Le mien est plus grand que le tien</i>

Andra pronomenkategorier

Förutom personliga och possessiva pronomen har vi hittills nämnt RELATIVA (tillbakasyftande) pronomen. Vidare har vi RECIPROKA (ömsesidiga) pronomen, demonstrativa (utpekande), INTERROGATIVA (frågande) och INDEFINITA (oavgränsade). Vi går här inte igenom dessa kategorier i detalj, men nedan följer några exempel.

Exempel:	Relativa pronomen	som, vilken <i>huset <u>som</u> jag bor i</i> <i>båten <u>vilken</u> jag äger</i>
	Reciproka	varandra <i>barnen slår <u>varandra</u></i>
	Demonstrativa	den, denne, den här, densamme, samme, sådan <i><u>det där</u> huset vill jag bo i</i> <i>Lasse är lingvist, och Sofia är <u>detsamma</u></i>
	Interrogativa	vem, vad, vilken <i><u>Vem</u> slog världsrekord?</i> <i><u>Vad</u> gör du om dagarna?</i> <i><u>Vilken</u> av böckerna är bäst?</i>
	Indefinita	någon, ingen, alla, många, få <i><u>någon</u> bröt sig in i vårt hus</i> <i><u>alla</u> somnade på teatern</i>

Verb

Verb är sånt man gör, får man lära sig i skolan. Verb beskriver handlingar. I mångt och mycket stämmer det – till verben räknas ord som *hoppa*, *springa* och *gå*. Men när man tittar lite närmare på några av ordklassens medlemmar blir definitionen helt plötsligt mer tveksam: är *sova* en handling? *Älska*, *tänka*, *titta*? Vi lämnar alltså detta semantiska kriterium därhän, och övergår till de syntaktiska.

Som den enda ordklassen i de indoeuropeiska språken böjs verb för att ange tid – de har TEMPUSBÖJNING. Detta är den grundläggande böjningskategorin för verb, men även andra distinktioner kan göras med hjälp av böjning: MODUS, ASPEKT, DIATES, NUMERUS/PERSON.

Tempus

I svenskan finns bara två ”enkla” tempuskategorier; PRESENS och PRETERITUM. De kallas enkla eftersom de anger tid endast med hjälp av verbböjning (och inte med t ex hjälpverb som hos de ”sammansatta” tempuskategorierna, se nedan).

Exempel:	Presens	<i>cyklar</i>
	Preteritum	<i>cyklade</i>

PRESENTIS uttrycker nutid, men kan i många språk (t ex svenska) också användas för förflutna händelser (s.k. historiskt presens), framtid och återkommande händelser.

Exempel:	Historiskt presens	<i>En vacker vårdag 1940 <u>väntar</u> RAF-piloterna på att larmet ska ljuda</i>
	Framtid	<i>Nästa vecka <u>springer</u> Ludmila i Sevilla</i>
	Återkommande	<i>Varje morgon <u>går</u> jag till jobbet</i>

Tidsangivelserna ”en vacker vårdag 1940”, ”nästa vecka” och ”varje morgon” gör att presensformen kan användas utan missförstånd.

PRETERITUM, från skolan kanske känt som ’imperfekt’, uttrycker förfluten tid. I många språk har vi också olika sammansatta tempusformer för att uttrycka förfluten tid, som t ex PERFEKT och PLUSKVAMPERFEKT. Dessa uttrycker mer komplex förflutenhet, t ex en dåtida händelses relation till en viss annan tidpunkt/situation.

Exempel:	PRETERITUM	<i>Jag <u>sprang</u></i>
	PERFEKT	<i>Jag <u>har sprungit</u> (därför är jag andfådd)</i>
	PLUSKVAMPERFEKT	<i>Jag <u>hade sprungit</u> (när hon knackade på)</i>

Svenskan och engelskan har, till skillnad från många andra språk, ingen enkel futurumform för att uttrycka framtid. Denna bildas med hjälp av sammansatta konstruktioner:

Exempel:	sv.	<i>Jag <u>kommer att åka</u> hem imorgon</i>
	eng.	<i>I <u>am going to go</u> home tomorrow</i>

Modus

Verbets modus, ”betraktelsesätt”, kan sägas ange talarens inställning till vad hon eller han säger. I svenska brukar man räkna med tre enkla moduskategorier, nämligen INDIKATIV, KONJUNKTIV och IMPERATIV.

INDIKATIV anger att det sagda ska uppfattas som faktiskt eller verkligt, imperativen att det sagda ska uppfattas som en befallning, och KONJUNKTIV (oftast) att det sagda inte hänt (än) men att talaren hoppas eller fruktar att det ska hända. IMPERATIV används i uppmaningar.

Exempel:	INDIKATIV	<i>Jag <u>springer</u> (<u>sprang</u>, <u>har sprungit</u>, etc.)</i>
	KONJUNKTIV	<i>Om jag ändå <u>sprunge</u> fortare!</i>
	IMPERATIV	<i><u>Spring</u> till mamma!</i>

I många språk, t ex franska, är KONJUNKTIV en högst levande och nödvändig form. I svenskan är den mera ovanlig och ersätts ofta med andra verbformer, särskilt preteritum.

Exempel:	KONJUNKTIV	<i>Om jag ändå <u>vore</u> på Sri Lanka!</i>
	INDIKATIV (preteritum)	<i>Om jag ändå <u>var</u> på Sri Lanka!</i>

Formen *vore* är en av de få konjunktivformerna som fortfarande är helt levande i svenskan. Förutom de enkla modusen som uttrycks med böjning, finns också ett antal hjälpverb som

hjälp till med att uttrycka modalitet. Dessa går under namnet MODALA HJÄLPVERB. Några av dessa är *måsta*, *kunna*, *få*, *hoppas*, *böra*, *ska*.

Exempel: *Jag måste springa*
Jag kan springa
Jag får springa
Jag hoppas få springa
Jag bör springa
Jag ska springa

Konstruktionerna som de ovanstående kan kallas sammansatta modusformer.

Aspekt

Verbets aspekt berättar om karaktären hos den händelse verbet beskriver, t ex om verbet refererar till en händelse som är påbörjad, pågående, avslutad eller upprepad. Svenskan saknar aspektuell böjning på själva verbet, medan t ex ryskan konsekvent böjer verb i PERFECTIV och IMPERFECTIV aspekt. (Termerna perfektiv och imperfektiv får inte förväxlas med perfekt och imperfekt!) Perfektiv aspekt signalerar att en händelse ses som en helhet, eller fokuserar på dess slutförande/slutpunkt, det vill säga på det faktum att händelsen blivit (eller kommer att bli) avslutad, medan imperfektiv aspekt fokuserar på en händelses utförande. Enkelt uttryckt kan man säga att perfektiv aspekt betraktar en händelse ”utifrån”, medan imperfektiv aspekt betraktar en händelse ”inifrån”.

Exempel: Ryska

IMPERFECTIV:

*Vcera Olga **čitala** knigu (Igår **läste** Olga en bok)*

PERFECTIV:

*Vcera Olga **procitala** 'Vojnu i mir' (Igår **läste** Olga **ut** 'Krig och fred')*

Svenskan har som sagt inga aspektuella böjningsformer hos verben. Däremot är det naturligtvis möjligt att uttrycka aspekt även i svenska men då med hjälp av andra grammatiska konstruktioner än just verbböjning (se exempelsatserna nedan).

Exempel: Svenska

IMPERFECTIV:

*Jag **ät** på ett äpple*

PERFECTIV:

*Jag **ät** upp ett äpple*

Finithet

De verbformer som självständigt kan utgöra predikat i satser kallas FINITA. I svenska är presens och preteritum de enda finita formerna. (I fråga om imperativ talar man varken om finithet eller tempus.)

	INDIKATIV	KONJUNKTIV
PRESENS	<i>springer</i>	<i>springe</i>
PRETERITUM	<i>sprang</i>	<i>sprunge</i>

Med INFINITA verbformer menar vi de som inte ensamma kan utgöra predikat i satser, utan alltid förekommer tillsammans med en finit verbform (dvs ett hjälpverb) när de återfinns i predikatet.

INFINITIV	<i>(kan/ska/tänker/vill/borde etc.) springa</i>
SUPINUM	<i>(har/hade) sprungit</i>

Infinitiven är den form som normalt återfinns som uppslagsord i svenska ordböcker. Ett *att* kan föregå infinitiven och kallas då infinitivmärke. (Detta *att* är inte detsamma som konjunktionen *att*! Infinitivmärket utelämnas ofta, i synnerhet i talspråk.)

Som vi redan tidigare har sett bildar den infinitiva formen supinum tillsammans med hjälpverbet *ha* de båda s.k. perfekttempusen perfekt och pluskvamperfekt.

PERFEKT	<i>har sprungit</i>
PLUSKVAMPERFEKT	<i>hade sprungit</i>

I språk som har personböjning på verb, är det oftast bara de finita formerna som är personböjda.

S-former

Många verb kan ges s.k. s-form. I första hand brukar man då tänka på PASSIV (i motsats till AKTIV) form. Ett samlingsbegrepp för passiv och aktiv form är DIATES.

Exempel:	Finit verbform
	AKTIV <i>Jag kör bilen</i>
	PASSIV <i>Bilen körs av mig</i>
	<i>Bilen <u>blir</u> <u>körd</u> av mig</i>
	Infinit verbform
	AKTIV <i>Jag har kört bilen</i>
	PASSIV <i>Bilen har körts av mig</i>
	<i>Bilen har <u>blivit</u> <u>körd</u> av mig</i>

Som exemplet visar kan passiv form bildas både med *-s* och med hjälpverbet *bli* + perfekt particip av huvudverbet i svenska. I engelska, franska och tyska sker passivbildning endast med hjälpverb:

Exempel:	sv. <i>Amerika upptäcktes av Columbus</i>
	eng. <i>America <u>was</u> discovered by Columbus</i>
	fra. <i>L'Amérique <u>était</u> découverte par Colomb</i>
	ty. <i>Amerika <u>wurde</u> von Columbus entdeckt</i>

Den svenska verbändelsen *-s* återfinns också som en markering av ömsesidighet, RECIPROCITET, som i *kramas*, *träffas* och *pratas vid*.

Ett fåtal verb, t ex *hoppas* och *andas*, finns bara med s-form – utan att de är vare sig passiva eller reciproka. I sådana fall talar man om DEPONENS. Ofta har deponensverb uppstått ur former som tidigare uttryckte passiv. ”Jag minns ngt.” var exempelvis tidigare passiv, och betydde ungefär ”Jag blir påmind om ngt.”

Numerus/person

Verbböjning efter numerus/person finns inte längre i svenska. De flesta indoeuropeiska språken har en sådan böjning, om än inte alltid som ett ”komplett” system. Engelskan särskiljer t ex endast 3:e person singular från de andra. I franskan finns hos många ord det ”fulla” systemet endast i skriftspråket – talspråket skiljer endast ut 1:a och 2:a person plural.

NUMERUS	PERSON	eng.	fra.	ty.	sp.
sg	1	<i>I ask</i>	<i>je demande</i>	<i>ich frage</i>	<i>pregunto</i>
	2	<i>you ask</i>	<i>tu demandes</i>	<i>du fragst</i>	<i>preguntas</i>
	3	<i>he asks</i>	<i>il demande</i>	<i>er fragt</i>	<i>pregunta</i>
pl	1	<i>we ask</i>	<i>nous demandons</i>	<i>wir fragen</i>	<i>preguntamos</i>
	2	<i>you ask</i>	<i>vous demandez</i>	<i>ihr fragt</i>	<i>preguntais</i>
	3	<i>they ask</i>	<i>ils demandent</i>	<i>sie fragen</i>	<i>preguntan</i>

De svenska verbens böjningsmönster

För att illustrera att böjning kan ske på olika sätt (det gäller alla ordklasser, se vidare under *Morfologi*) tar vi oss en liten titt på den svenska verbböjningen.

Svenska verb har regelbunden eller oregelbunden böjning. De regelbundna verben kan delas in i sådana med svag böjning (ändelser), och sådana med stark böjning (vokalskiften; s.k. om ljud):

Exempel:	SVAGA	<i>hoppa, hoppade, hoppat</i>
	STARKA	<i>springa, sprang, sprungit</i>
	OREGELBUNDNA	<i>gå, gick, gått</i>

Alltså sker inte all böjning genom att lägga på ändelser. Ibland byts hela stammen ut mot en annan (*att vara, jag är*) och ibland byts vissa specifika vokaler ut mot andra specifika vokaler. Detta återkommer vi också till när vi pratar om morfem.

Adjektiv

Adjektiv beskriver egenskaper, och säger något om det föremål ett substantiv refererar till. Deras böjning består av å ena sidan KONGRUENS och å andra sidan KOMPARATION. Dessa två böjningssystem skiljer sig åt på det sättet att kongruensen är en automatisk process som är helt beroende av det substantiv som adjektivet beskriver. Komparationen är däremot adjektivets helt ”egna” böjning.

Vi skiljer mellan adjektiv som står ATTRIBUTIVT (som bestämning till substantivet) eller PREDIKATIVT (som en del av predikatet).

Exempel:	attributivt	predikativt
svenska	<i>Ett <u>rött</u> vin</i>	<i>Vinet är <u>rött</u></i>
engelska	<i>A <u>red</u> wine</i>	<i>The wine is <u>red</u></i>
tyska	<i>Ein <u>roter</u> Wein</i>	<i>Der Wein ist <u>rot</u></i>
franska	<i>Un vin <u>rouge</u></i>	<i>Le vin est <u>rouge</u></i>

Kongruens

Svenska, franska och tyska har kongruens ('medböjning') mellan adjektiv och substantiv, medan någon sådan inte finns i engelskan. I svenska kongruerar adjektivet med substantivet efter genus, numerus och species i attributiv ställning, och efter genus och numerus i predikativ ställning.

Exempel:	attributivt	predikativt
genus	<i>en grön bil</i>	<i>en bil är grön</i>
	<i>ett grönt hus</i>	<i>ett hus är grönt</i>
numerus	<i>en grön bil</i>	<i>en bil är grön</i>
	<i>flera gröna bilar</i>	<i>flera bilar är gröna</i>
species	<i>en grön bil</i>	<i>en bil är grön</i>
	<i>den gröna bilen</i>	<i>bilen är grön</i>

Franska adjektiv kongruerar efter genus och numerus både attributiv och predikativ ställning, medan tyska adjektiv kongruerar efter genus, numerus och kasus endast då de står i attributiv ställning.

Exempel:	attributivt	predikativt
franska	<i>La maison belle</i>	<i>La maison est belle</i>
tyska	<i>Ein schönes Haus</i>	<i>Das Haus ist schön</i>

Komparation

Adjektiven kan sägas böjas efter grader. I svenska har adjektiven tre komparationsgrader:

Exempel: positiv	<i>grön</i>	<i>liten</i>	<i>fantastisk</i>
komparativ	<i>grönare</i>	<i>mindre</i>	<i>mer fantastisk</i>
superlativ	<i>grönast</i>	<i>minst</i>	<i>mest fantastisk</i>

Svenskan kan alltså komparera såväl med ändelser (som för *grön*), stamutbyte (som för *liten*) samt genom att använda adverbena *mer* och *mest* (som för *fantastisk*). Engelskan har ungefär samma system, medan tyskan nästan uteslutande använder sig av ändelser, och franska å andra sidan normalt använder adverbena *plus* och *le/la/les plus*.

Adverb

Adverbena är en inte särskilt enhetlig ordklass. Det de har gemensamt är egentligen bara att de bestämmer adjektiv, verb och andra adverb, och fungerar som adverbial. De kan ha mer lexikalisk betydelse, (dvs "vara en egen sorts ord", som *fortfarande*) eller vara avledda från adjektiv (som *snabbt*).

Exempel: *Den är fortfarande grön*

Han springer snabbt

De adjektivavledda adverbena kan i svenska ibland vara svåra att skilja från adjektiven. En skillnad är dock att adverb inte kongruerar, vilket adjektiven ju gör.

Exempel:	adverb	<i>Tåget gick snabbt</i>	<i>Tågen gick snabbt</i>
	adjektiv	<i>Tåget var snabbt</i>	<i>Tågen var snabba</i>

Även adverbena kan kompareras (dock inte alla):

Exempel: *Tåget gick snabbt* *Tåget gick snabbare* *Tåget gick snabbast*

Prepositioner

Prepositioner är helt oböjliga och kan inte heller avledas. De står normalt före ett substantiv (eller pronomen) som något eller någon i den övriga satsen relateras till. På så sätt uttrycker de ofta rums- och tidsförhållanden.

Exempel:	rum	<i>Jag står <u>vid</u> dörren</i>
	tid	<i>Jag vaknade <u>före</u> dig</i>

Dessutom kan de uttrycka mer abstrakta förhållanden

Exempel:	orsak	<i>Jag somnade <u>av</u> trötthet</i>
	medel	<i>Jag somnade <u>med</u> sömnpiller</i>
	agent	<i>Jag väcktes <u>av</u> tuppen</i>

Alla språk har inte prepositioner. Ibland används en motsvarighet till prepositioner, POSTPOSITIONER, som står efter det substantiv det bestämmer. Svenskan har några arkaiserade (gammaldags) sådana:

Exempel: *vänner emellan*
jorden runt

Andra språk använder sig, som tidigare nämnts, istället av kasus för att markera relationer mellan de olika satsdelarna – eller ett blandsystem av både pre-/postpositioner och kasus.

Exempel:	tyska	'åt honom'	<i>ihm</i>	
	finska	'på bord'	<i>pöydällä</i>	bord = pöytä

I bl.a. svenska, tyska och engelska förekommer tillsammans med vissa verb något som ofta kan se ut som en preposition men inte är det. Jämför satserna nedan (understrykningarna markerar vilket ord i satsen som är betonat):

Exempel: *Han gick på tåget* = Han gick omkring på tågets tak

Han gick på tåget = Han steg ombord på tåget

I den andra satsen är *på* betonat, och kallas då VERBPARTIKEL eftersom det semantiskt hänger mer intimt samman med föregående verb än med efterföljande substantiv. Verbpartikel räknas alltså inte som prepositioner, utan som adverb (adverb är som tidigare nämnts bestämmingar till bl.a. verb). En del, men långt ifrån alla, de verb som kan ta verbpartikel kan göras om till sammansatta verb genom att man sätter partikeln framför verbet:

Exempel:	<i>skriva upp</i>	=	<i>uppskriva</i>
	<i>visa ut</i>	=	<i>utvisa</i>
	<i>blanda in</i>	=	<i>inblanda</i>
	men inte		
	<i>gå med</i>	–	<i>*medgå</i>

Det finns även sammansatta verb där verbpartikel inte kan stå som fristående efterställd partikel.

Exempel:	<i>kalla fram</i>	≠	<i>framkalla</i>
----------	-------------------	---	------------------

Sen finns det de partikelverb som till synes har en sammansatt form, men i själva verket har de två formerna olika betydelse.

Exempel:	<i>gå på</i>	≠	<i>pågå</i>
	<i>sätta ut</i>	≠	<i>utsätta</i>

Konjunktioner och subjunktioner

Konjunktioner är de små orden som binder ihop satser eller fraser, och subjunktioner de som inleder bisatser. Ibland talar man istället om samordnande konjunktioner (konjunktioner i den andra betydelsen) och underordnande konjunktioner (subjunktioner). Konjunktioner knyter ihop (alltså samordnar) delar av samma typ eller som har samma ”tyngd”, medan subjunktioner knyter ihop (underordnar) delar av olika typ eller som har olika ”tyngd”, genom att göra den andra delen till en bisats. Några av de vanligaste svenska exemplen är:

<i>och, men, eller, utan, för, ty, så</i>	konjunktioner
<i>att, om, därför att, eftersom</i>	subjunktioner

För användningen av konjunktioner och subjunktioner, se vidare under *Satstyper*.

Particip – ett problem ...

Vi avslutar med en illustration av vad som konstaterades i början: ordklasserna är abstrakta indelningar som vi använder som ett verktyg för att lättare kunna analysera språket. Ibland ställer indelningen till problem; till vilken ordklass hör t ex participen? Traditionellt har de räknats in bland verbformerna, men det är ingen självklar kategorisering. Betrakta följande exempel:

Exempel:

Skrikande gav han mig fel i allt! Verb?
De skrikande får alltid rätt! Substantiv?
En skrikande man kan inte ha fel! Adjektiv?

ÖVNING 2

Vilken ordklass är *var* i följande meningar?

- 1 Var är du?
- 2 Det bildades mycket var i såret.
- 3 Han var väldigt upprörd.
- 4 Myndigheterna var problemet.

Vilken ordklass är *kalla* i följande meningar?

- 5 Hon lade en kalla på graven.
- 6 Nu får vi kalla vindar ifrån norr.
- 7 Jag ska kalla på honom.

Vilken ordklass är *för* i följande meningar?

- 8 Han för så bra.
- 9 Katten satt i båtens för.
- 10 Du kom för tidigt.
- 11 Hon gjorde det för friheten.
- 12 Hennes kjol blev våt för det regnade.
- 13 Hon joggade för att må bättre.

Hur kunde du avgöra detta? Vilket eller vilka kriterier använde du dig av?

ÖVNING 3

Ange ordklassen på de understrukna orden i följande meningar.

- 1 Så gick det till.
- 2 Innan jag kom gick tåget.
- 3 Hon lovade att vi skulle få komma.
- 4 Birgitta upplevde flera under under sin vistelse i Rom.
- 5 Hon log ljuvt.
- 6 Sedan den dagen log hon aldrig mer.
- 7 Han reste inte utan stannade hemma.
- 8 Då visade det sig att han hade gjort ett misstag.
- ~~9 Det är mänskligt att felä.~~
- 10 Om du inte vill så slipper du.
- 11 Hon såg på mannen med ett ljuvt leende.
- 12 Erik var trött, så han gick hem.
- 13 Han reste utan bagage.
- 14 När han ramlade bröt han benet.
- 15 Han skrek så det hördes milsvida.
- 16 Det är kallt om vintrarna.
- 17 De retade mig, fast jag blev inte arg.
- 18 När hände detta?
- 19 Sedan detta hänt gick han hem.
- 20 Du kan byta om i provhytten.
- 21 Han jobbar fast han inte är frisk.
- 22 Sedan hände ingenting.

MORFOLOGI

Orden i ett språk byggs upp av enheter som kallas MORFEM. Morfem är de minsta betydelsebärande enheterna i språket (jfr. FONEM, de minsta betydelseskiljande enheterna). Orden i språket kan analyseras i termer av morfem; vi kan med andra ord *segmentera* (dela upp) orden i sina morfem.

Distribution

Morfem kan grupperas ihop på olika sätt med hänsyn till deras utformning, betydelse och distribution inom språkssystemet. Distribution är en beteckning för summan av alla förekomster av ett morfem i olika omgivningar. Vi kan skilja mellan olika slags distribution:

- Komplementär distribution

Morfemen förekommer aldrig i samma omgivning (exempelvis genus i svenskan: *ett hus* men inte **en hus*)

- Identisk distribution

Morfemen kan alltid bytas ut mot varandra (synonymer som *båda* och *bägge*) utan att betydelsen ändras

- Fri variation

Morfemen kan bytas ut mot varandra i vissa fall av vissa talare i vissa situationer (resulterar i stilistisk/regional variation o.dyl.). T ex går det bra i Stockholm att variera fritt mellan *flicker* och *flickor*, men inte mellan *bananer* och **bananor*.

Lexikala och grammatiska morfem

En viktig gruppering av morfem är den i LEXIKALA och GRAMMATISKA (jämför ordklasserna). Lexikala morfem eller LEXEM kan sägas betyda något i sig självt, de uttrycker en självständig betydelse som oftast tar formen av ett eget ord (s.k. FRIA MORFEM).

Exempel:	Lexikala morfem
	<i>bil</i> substantiv
	<i>ung</i> adjektiv
	<i>gå</i> verb
	<i>sällan</i> adverb

Ett grammatiskt morfem kan oftast inte stå självständigt (s.k. BUNDNA MORFEM) och får sin betydelse av det/de lexikala morfem det står tillsammans med.

Exempel:	Grammatiska morfem
	<i>-s, -ar</i> böjningsmorfem
	<i>-het, be-</i> avledningsmorfem
	<i>åt, från</i> preposition
	<i>när, och</i> konjunktion
	<i>ska, bör</i> hjälpverb

Utöver genom böjning och avledning kan ord även bildas genom sammansättning, vilket innebär att två eller flera ordrötter sammanfogas. Dessa kan i sin tur vara böjda eller avledda. När fler än två rötter sammansätts, lägger man ibland in ett s.k. foge-s för att rangordna samhörigheten mellan rötterna.

Exempel: *fot- boll- s- plan- er- na*
 ROT ROT FOGES ROT BÖJN BÖJN

I exemplet ovan är i första hand *fot* och *boll* samhöriga, sammansättningen *fotboll* har alltså ytterligare sammansatts med roten *plan*, och hela sammansättningen *fotbollsplan* har böjts med *er* (plural) och *na* (bestämmdhet). Ett annat exempel, som kanske ännu tydligare visar hur foge-s kan vara avgörande för betydelsen hos en sammansättning är

Exempel: *skolbokhylla* vs. *skolbokshylla*

där det första är en bokhylla för skolor och det andra (med foge-s) är en hylla för skolböcker.

Allomorfer

Betrakta följande två ord:

Exempel: *hoppa-de*
 L G

köp-te
 L G

där det grammatiska morfemet (G) i bägge orden, trots att de har olika utformning (*-de* respektive *-te*), markerar preteritum. Dessa två former för samma grammatiska företeelse kallas för morfemets ALLOMORFER (från grekiskans *allo-* för 'annorlunda').

Variationen mellan olika allomorfer kan ha olika orsaker. Orsaken till att det i det ena fallet ovan är *-de* och i det andra fallet *-te* som markerar preteritum är den fonologiska egenskapen ton: den tonande vokalen *a* i *hoppa* påverkar den inledande konsonanten preteritummorfemet så att den också blir tonande, och den tonlösa konsonanten *p* i *köp* påverkar den inledande konsonanten i morfemet så att den också blir tonlös. Orsaken till variationen i det här fallet är en fonologisk process kallad tonassimilation som underlättar uttalet. Allomorfväxlingen mellan *-de* och *-te* är följaktligen FONOLOGISKT STYRD.

Betrakta nu följande ord:

Exempel: *vass-en*
 L G

hus-et
 L G

Morfemen *-en* och *-et* uttrycker båda bestämmdhet (orden står alltså i bestämd form) och är därför också de allomorfer. Men här beror inte de olika formerna på fonologiska egenskaper hos rotmorfemet, utan i stället på att orden *vass* och *hus* har olika GENUS (utrum respektive neutrum). Denna allomorfväxling är LEXIKALT STYRD.

Att identifiera morfem

Hur vet vi vilka ljudföljder eller bokstavsföljder i skrift som utgör morfem? Det finns dessvärre inga helt vattentäta kriterier vid morfemanalys därför att det även inom morfologi finns undantag och problematiska fall där tolkningen styrs av vilket av vilka kriterier man vill betona. Det är dessutom så att kriterierna fungerar bäst för regelbunden agglutinerande morfologi (dvs då morfem läggs efter varandra som pärlor på en tråd) – för oregelbundna former och fusionerande morfologi (dvs då morfemen bakas ihop och gränserna mellan dem är svåra att urskilja) fungerar de sämre, om alls. Vi räknar här nedan upp några vanliga kriterier som används vid morfologisk analys. OBS! En vanlig utgångspunkt vid morfemanalys är att analysen av ord i morfem måste vara uttömmande, dvs allt i ett ord måste analyseras och det får inte bli något över.

Affix

Bundna grammatiska morfem kallas med en gemensam beteckning för AFFIX. Affixen brukar indelas i olika typer på grundval av deras position i förhållande till det lexikala morfemet, roten.

- PREFIX uppträder före stammen. I svenskan kan bara avledningmorfem vara prefix.

Exempel: *be-* *bespruta*
 o- *ogiltig*

- SUFFIX uppträder efter stammen. I svenskan kan suffixen vara antingen avlednings- eller böjningsmorfem (böjning sker alltid med suffix i svenskan).

Exempel: *-het* *likhet*
 -en, -s *pojken*
 -ar, -na, -s *bilarnas*

- INFIX uppträder insprängda i stammen. Svenskan gör inte produktivt bruk av infix. Foge-s och foge-vokaler (*fo**t**boll**s**plan*, *kvinn**o**fråga*) brukar inte räknas som infix eftersom de inte förekommer insprängda i en stam utan mellan två stammar i sammansatta ord. Fogemorfem är ofta kvarlevor av gammal kasusböjning och således ursprungligen suffix. Semitiska språk däremot använder infix i sina böjnings- och avledningssystem.

Exempel: arabiska

stam	<i>k-t-b</i>	(ك ت ب)	
	<i>kataba</i>	(ك ت ب)	skriva (han skrev)
avledning	<i>kita:b</i>	(ك ت ب)	bok
böjning	<i>kut:ub</i>	(ك ت ب)	böcker

- CIRKUMFIX förekommer på båda sidor av stammen/roten. Detta är heller inte vanligt förekommande i svenska, men finns t ex i tyska.

Exempel: tyska

Att känna igen morfem

Kriterier för igenkänning av morfem:

1. Fonetiskt identiska former med lika betydelse utgör ett och samma morfem.

Exempel: *man* i man, mannen, mannens osv.

2. Fonetiskt identiska former med distinkt olika betydelse utgör olika morfem

Exempel: *van-are* (komparativ böjning), *disk-are* (avledningsmorfem)

3. Fonetiskt olika former med lika betydelse kan utgöra ett och samma morfem.

Exempel: *im-populär*, *ir-rationell*, *in-finit* KOMPLEMENTÄR DISTRIBUTION
flick-or, *flick-er* FRI VARIATION

4. Fonetiskt identiska former med olika men besläktad betydelse utgör ibland svåranalyserade fall. De kan sägas vara ett och samma morfem om betydelskillnaden förklaras med att det ena följs av ett nollmorfem. Men de kan även sägas vara olika morfem som dock har identisk fonetisk form.

Exempel: eng. *fish* (SUBSTANTIV), *fish-Ø* (VERB)
fish (SUBSTANTIV), *fish* (VERB)

Morfem är isolerbara (kan identifieras) om de förekommer

- a) ensamma

Exempel: *hus*, *bil*, *båt*...

- b) i flera kombinationer med andra element, varav minst ett också förekommer antingen ensamt eller i kombination med andra element

Exempel: *hus*, *hus-et*, *hus-et-s*,
barn-et, *barn-s*

- c) bara i en kombination förutsatt att det element de förekommer tillsammans med i sin tur förekommer antingen ensamt eller i kombination med andra element

Exempel: *körs-bär*, *slån-bär*, *bär*
fik-tion, *fik-tiv* – *repeti-tion*, *repeti-tiv*

Vissa morfem är notoriskt svåra att identifiera. I svenska och andra germanska språk är det framförallt morfemen i portemanteau-ord som ställer till besvär. Ordet *gick* betecknar inte bara preteritum utan även den lexikala betydelsen av *gå*, men var ska man dra gränsen mellan morfemen? Det enda hanterbara sättet är att låta ordet bära bådas vikt, så att säga.

Exempel:	agglutinerat ord	fusionerat ord	stamutbyte
	<i>hoppa-de</i>	<i>gick</i>	<i>minst</i>
	LEX BÖJN	LEX+BÖJN	LEX+BÖJN

Ett morfem kan vara hur långt som helst. Ett klassiskt exempel är *orangutang*, som i ursprungsspråket består av två morfem: *orang-utang* 'skogsmänniska'. I svenska är det dock ett enmorfemigt ord som betecknar en viss sorts apa.

Avledningsmorfemen kan vara besvärliga att känna igen: ytterst behöver man känna till ordets ETYMOLOGI för att kunna avgöra om *a*-et i t ex *sota* bör betraktas som avledningsmorfem eller om vi hellre ska betrakta verbformen som den grundläggande, där *sot* i så fall skulle vara en så kallad kortavledning.

ÖVNING 4

Ta ut morfemen i följande ord och satser. Markera om det rör sig om:

- a. Lexikala morfem (L) eller Grammatiska morfem (G)
- b. Rötter (R), Avledningsmorfem (A), Böjningsmorfem (B) eller Foge-s (F)
- c. Prefix (P), eller Suffix (S)

Tänk på att detta är kategorier som överlappar varandra! Varje morfem ska alltså ha flera klassifikationer.

- 1 Släkting
- 2 Båtbrygga
- 3 Ångbåtsbrygga
- 4 Urlöjliga
- 5 Ovänlighet
- 6 Beskåda
- 7 Bilistens
- 8 Katten fick torrfoder till middag
- 9 Lampan lyste men slocknade
- 10 Husen och bilarna är röda

FRASKATEGORIER

Vad är en fras?

I ett tidigare avsnitt talade vi om hur enskilda ord kan delas in i olika kategorier, dvs ordklasser. Som vi ska se kan även kombinationer av ord delas in i kategorier. Ord från olika ordklasser kan inte kombineras hur som helst om vi ska få välfungerande satser och meningar. De bildar FRASER, som sedan i sin tur kombineras med varandra. De olika fraserna benämns efter sitt huvudord, och de vanligaste är NOMINALFRAS, VERBFRAS, ADJEKTIVFRAS, PREPOSITIONSFRAS och ADVERBFRAS. Som fraser kommer vi också att räkna de olika typerna av BISATSER, även om de behandlas senare i kompendiet. Innan vi definierar de olika fraserna vidare tar vi ett exempel.

Hunden jagade katten

Om vi gör en ordklassanalys på denna sats får vi följande resultat:

<i>Hunden</i>	<i>jagade</i>	<i>katten</i>
SUBST	VERB	SUBST

Nu fortsätter vi och utvidgar satsen lite genom att stoppa in adjektiv och de därmed nödvändiga artiklarna:

<i>Den</i>	<i>lilla</i>	<i>hundenjagade</i>	<i>den</i>	<i>stora</i>	<i>katten</i>	
ART	ADJ	SUBST	VERB	ART	ADJ	SUBST

Vi fortsätter att utvidga genom att lägga till adverb som bestämmer adjektiven, plus lite information om var och när det hände:

<i>Den</i>	<i>väldigt</i>	<i>lilla</i>	<i>hundenjagade</i>	<i>den</i>	<i>läskigt</i>	<i>stora</i>	<i>katten</i>	
ART	ADV	ADJ	SUBST	VERB	ART	ADV	ADJ	SUBST
<i>i</i>	<i>skogen</i>	<i>i</i>	<i>morse</i>					
prep	subst	prep	subst					

Vad vi nu kan lägga märke till är att orden ”hängar ihop” på olika sätt – artiklar, adverb, adjektiv och substantiv kommer i viss bestämd ordning när de uppträder tillsammans. Det kan vi se om vi börjar flytta omkring orden lite:

<i>I</i>	<i>skogen</i>	<i>i</i>	<i>morse</i>	<i>jagade</i>	<i>den</i>	<i>väldigt</i>	<i>lilla</i>	<i>hunden</i>
PREP	SUBST	PREP	SUBST	VERB	ART	ADV	ADJ	SUBST
<i>den</i>	<i>läskigt</i>	<i>stora</i>	<i>katten</i>					
ART	ADV	ADJ	SUBST					

Här har artiklar, adverb och adjektiv fortfarande samma inbördes ordning framför sina respektive substantiv. De två satserna ovan har också samma betydelse.

Flyttar vi ännu en gång runt orden i meningen lite, kan vi få satsen ...

<i>Den</i>	<i>väldigt</i>	<i>stora</i>	<i>hunden</i>	<i>i</i>	<i>skogen</i>	<i>jagade</i>
ART	ADV	ADJ	SUBST	PREP	SUBST	VERB

<i>den</i>	<i>läskigt</i>	<i>lilla</i>	<i>katten</i>	<i>i</i>	<i>morse</i>
ART	ADV	ADJ	SUBST	PREP	SUBST

... som betyder något annat än de två första, men den är fortfarande grammatisk (väl-fungerande) och har samma inbördes ordning med avseende på att artiklar, adverb och adjektiv står i viss ordning framför substantiven. Flyttar vi däremot runt orden på det här sättet ...

**Hunden skogen i väldigt den morse lilla jagade stora i läskigt katten den*

... blir satsen ogrammatisk (inte väl-fungerande) och går inte att förstå. Av det kan vi dra slutsatsen att orden i satser formar de grupper vi nämnde i början – FRASER – och att de är en av grundförutsättningarna för att satser ska betraktas som grammatiska och förståeliga. De delar som bygger upp en fras kallas **konstituent**er i frasen. Fraser i sin tur är konstituent-er i satser eller andra fraser. Alla språk har fraser, men de kan vara mycket olika uppbyggda.

Hur avgör vi då vilka ord som hänger ihop i en fras? Det finns några test som vi kan göra:

- 1 Göra flyttningar: som vi såg ovan kan ordföljden ”Den väldigt stora hunden” förekomma på olika platser i satsen utan att det påverkar satsens grammatikalitet. Ord som hänger samman vid omflyttningar utgör vanligen fraser.
- 2 Man kan ställa en fråga på satsen:

Q: *Vem jagade?*
 A: *Den väldigt lilla hunden*
 A: **hunden skogen i*
- 3 Man kan utvidga / krympa olika delar, som vi gjorde med vår första exempelsats ovan. Ord som ger ytterligare information om ett annat ingår i samma fras som huvudordet.

*Den alldeles väldigt lilla **hunden** som bor i Oslo jagade den läskigt stora **katten i morse**.
 Hunden jagade katten i morse.*

De olika fraskategorierna

Vi kommer här att gå igenom fem olika fraskategorier eftersom de är de vanligaste i svenska och de mest grundläggande universellt sett. Kom ihåg förkortningarna – de är etablerade i språkliga beskrivningar och återkommer frekvent nedan.

Nominalfras	NP
Verbfras	VP
Adjektivfras	AP
Prepositionsfras	PP

Adverbfras AdvP

Varje fraskategorier består av två delar:

- Ett huvudord (HO)
- Noll eller flera bestämmningar till huvudordet. Bestämningarna kan vara för- eller efterställda huvudordet och kan bestå av en annan fras. Detta sista är viktigt att komma ihåg, och vi återkommer till det nedan!

Som ”noll eller flera bestämmningar” indikerar händer det att en fraskategori endast består av huvudordet, vilket ofta är fallet med t ex AdvP.

Nominalfrasen

Huvudordet i NP är ett substantiv, egennamn (= substantiv) eller pronomen.

Exempel:	<u>Studenten</u> sover	NP = substantiv
	NP	
	<u>Ulrika</u> pladdrar	NP = egennamn (=substantiv)
	NP	
	<u>Hon</u> pladdrar	NP = pronomen
	NP	

NP kan t ex utvidgas med:

ARTIKEL:	<u>En student</u> sover
	NP
AP:	<u>Unga studenter</u> sover
	NP
POSS PRON:	<u>Mina studenter</u> sover
	NP
DEM PRON:	<u>Dessa studenter</u> sover
	NP
PP:	<u>Studenterna i Kräftriket</u> sover
	NP

Adverbfrasen

En AdvP består av ett adverb som huvudord, och noll eller flera bestämningar i form av ytterligare AdvP:

- Exempel: En väldigt ung pojke
 ADVP
 En helt otroligt ung pojke
 ADVP
 En alldeles väldigt mycket yngre pojke
 ADVP

Prepositionsfrasen

Prepositionsfrasens huvudord är prepositionen, men eftersom sådana inte kan stå ensamma måste frasen alltid innehålla något mer; oftast en NP:

- Exempel: Boken ligger under tidningen

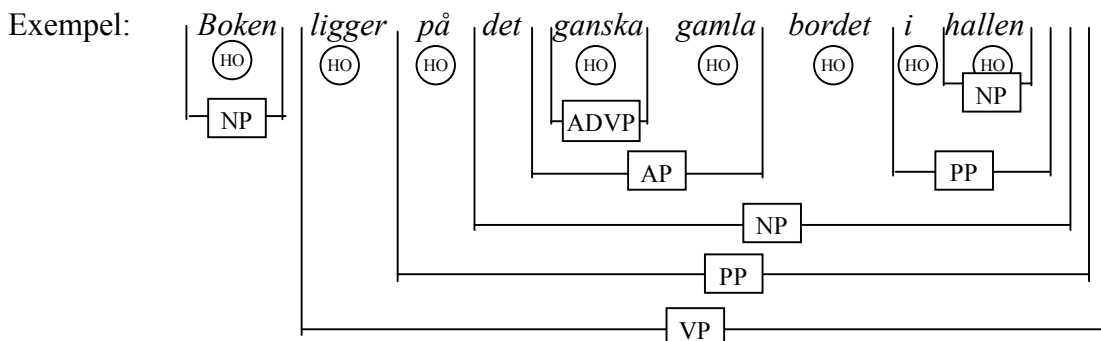
PP

Han läser på kvällen

PP

Konstituentanalys

Som nämnades förut, och som vi exemplifierat med de olika utvidgningsmöjligheterna av fraserna, kan en fras innehålla en annan fras. Ett lager-på-lager-system, alltså. Att göra en konstituentanalys innebär att man redogör för hur de olika konstituenterna – fraserna och orden – hänger samman.

Alla fraser innehåller alltså ett huvudord, vilket också framgår tydligt i exemplet ovan. (Dock är inte huvudorden indikerade för fraser med endast ett ord eftersom detta ord också självfallet är huvudord i frasen.)

Vad har vi då för nytta av att veta att ord bildar fraser, som bildar fraser? Jo, det är fraserna, snarare än de enskilda orden, som har syntaktiska funktioner i satser, vilket demonstreras i nästa avsnitt.

=

ÖVNING 5

Ange frastyp och huvudord för de understrukna konstituenterna

- 1 Svedberg gjorde ett odramatiskt ingripande vid flygbåtarna
- 2 Svedberg
- 3 ett odramatiskt ingripande
- 4 vid flygbåtarna
- 5 De reste omedelbart in till Malmö
- 6 omedelbart
- 7 till Malmö
- 8 de samlades i ett av sammanträdesrummen på polishuset
- 9 i ett av sammanträdesrummen på polishuset
- 10 sammanträdesrummen på polishuset
- 11 på polishuset
- 12 polishuset
- 13 Han strök undan det svettiga håret som hade klibbat sig fast i pannan
- 14 han
- 15 det svettiga håret som hade klibbat sig fast i pannan
- 16 hade klibbat sig fast i pannan
- 17 fast
- 18 i pannan
- 19 pannan

ÖVNING 6

Rita frasstrukturträd för meningarna nedan. Kom ihåg att artiklar, som "en" eller "den" inte bildar egna fraser, utan markeras som "D" och ingår i nominalfrasen.

Exempel:

(Bagar-Bengtsson) (bakar (bullar) (bakom (boden)))
NP VP NP PP NP

- 1 Hunden jagar katten
- 2 Katten sitter i trädet
- 3 Katten i trädet är rädd
- 4 Den arga katten ger hunden en rispa på nosen
- 5 Hunden ger en fågel till katten
- 6 Katten kallar hunden byracka

SYNTAKTISKA FUNKTIONER

Inledning

Syntaktiska funktioner är detsamma som ”satsdelar”. När vi lär oss satsanalys i skolan betyder ”att ta ut satsdelarna” i en mening att vi plockar ut enskilda ord och försöker tillskriva dem en satsdelsbeteckning. Det kan ofta vara marigt att få enskilda ord att passa med de olika satsdelsbeteckningarna. Och dessutom brukar en hel del ord bli över – som prepositioner och artiklar och sånt. Anledningen till att det kan bli komplicerat är att det är FRASER snarare än de enskilda orden som bär de syntaktiska funktionerna.

Om vi delar upp en sats efter kategori kan det se ut så här:

Exempel: *Lejonet jagar antilopen* (*Lejonet*) (*jagar* (*antilopen*))
 SUBST VERB SUBST NP VP NP

Om vi däremot delar upp satsen efter funktion – tar ut satsdelarna – blir det på detta vis:

Exempel: *Lejonet* *jagar* *antilopen*
 SUBJEKT PREDIKAT OBJEKT

I den här korta frasen motsvarar varje ord en funktion: det första substantivet är subjekt, verbet fungerar som predikat (dvs vad som sägs om subjektet) och det andra substantivet är objekt. Som vi kommer ihåg från avsnittet *fraskategorier* är substantiv och verb huvudord i fraser, och de fraserna kan utvidgas med olika sorters bestämmningar (eller kombinationer av verb, i verbens fall). Om vi tar ut ordklasserna för en utvidgad version av ”Lejonet jagar antilopen” blir det så här:

Exempel: *Det hungriga lejonet jagar den magra antilopen*
 ART ADJ SUBST VERB ART ADJ SUBST

Fler ord att hålla reda på. Men artikel och adjektiv är bestämmningar till substantiv, så:

Exempel: (*Det hungriga lejonet*) (*jagar* (*den magra antilopen*))
 NP VP NP

Samma antal och sorters fraser som i den korta satsen. Och samma satsdelar: lejonet jagar fortfarande antilopen, fast nu vet vi också att det är hungrigt och tyvärr knappast kommer att bli mätt när det fångar sitt byte, eftersom antilopen är så mager.

Exempel: *Det hungriga lejonet* *jagar* *den magra antilopen*
 SUBJ PRED OBJ

Antalet ord skiljer sig mellan den korta satsen och den utvidgade, men antalet fraser och syntaktiska funktioner är konstant.

De olika syntaktiska funktionerna

Innan vi tittar på de respektive syntaktiska funktionerna bör vi komma ihåg att olika språk kan visa syntaktiska funktioner på olika sätt (och ibland med en blandning av olika strategier):

Exempel:	ordföljd:	svenska och engelska etc.
	småord:	japanska
	kasus:	latin
	verbkongruens:	spanska, franska etc.

På latin spelar ordföljden ur en syntaktisk synvinkel ingen roll (vissa ordföljder kan föredras ur stilistisk synvinkel, men betydelsen påverkas inte):

Exempel:	svenska	<i>Peter älskar Maria</i>	≠	<i>Maria älskar Peter</i>
	latin	<i>Petrus amat Mariam</i>	=	<i>Mariam amat Petrus</i>

Ändelsen *-us* på *Petrus* är nominativ vilket talar om att *Petrus* är subjektet. Ändelsen *-am* på *Mariam* är ackusativ, och anger att *Maria* är objekt (eller ackusativobjektet), den som ”utsätts” för handlingen *älska*. Dessa ändelser kasusmarkerar alltså vad som är subjekt respektive objekt. (Här ser vi också ett exempel på ett språk där egennamn, till skillnad från svenskan, faktiskt böjs.)

Nu över till de respektive funktionerna. Olika kategorier har olika funktioner, som vi kommer att märka. Kategorin AP kan vara attribut och predikativ, medan kategorin NP kan vara direkt och indirekt objekt (och förstås, när NP:n ingår i en PP, del av ett adverbial).

Predikat

Predikatet beskriver vad som sker eller är i en sats, vad som äger rum. I svenska är predikatet alltid en VP.

Exempel: *Bo läser en bok*

PRED

Bo skulle vilja kunna läsa en bok

PRED

Subjekt

Subjektet är den eller det som är det viktigaste i skeendet som beskrivs, den som realiserar skeendet. Man brukar säga att subjektet är den som agerar, men även om det ofta är så, stämmer det inte alltid; dels för att alla predikat inte är ”aktioner”, dels p.g.a. de passiva satserna (se under Agent).

Exempel: *Katten jagar musen*

SUBJ

Den stora vita katten sover

SUBJ

Malmö ligger i Skåne

SUBJ

I de två första satserna är det onekligen den som utför handlingen, katten, som är subjektet. I den sista satsen anges lokalitet och subjektet, Malmö, kan inte sägas agera.

Svenska är ett av många språk som kräver ett i subjekt i varje sats, det har SUBJEKTSTVÅNG. När ett naturligt subjekt inte finns måste man sätta in en platshållare, ett s.k. FORMELLT SUBJEKT. I språk som inte har subjektstvång finns inte sådana formella subjekt. Jämför svenska och franska med finska och spanska:

Exempel:	svenska	<u>det</u> regnar
	franska	<u>il</u> pleut
	spanska	<u>llueve</u>
	finska	<u>sataa</u>

Även hela satser – s.k. bisatser – kan vara subjekt:

Exempel:	<u>Att han kunde komma</u> var roligt
	SUBJ

Agent

Agenten betecknar den som agerar i en passiv sats, och utgörs i svenska alltid av en PP som inleds med prepositionen *av*. Agenten är ofta optionell i svenska, dvs de flesta passiva satser är grammatiska även utan att agenten omnämns.

Exempel:	<u>Musen jagas av katten</u>	<i>Musen jagas</i>
	<u>Av oväsendet väcktes pojken</u>	<i>Pojken väcktes</i>

I passiva satser, där alltså agenten är den som agerar, brukar man beskriva den som utsätts för handlingen som EGENTLIGT SUBJEKT. I exemplet *Musen jagas av katten* står *Musen* i en sådan subjektställning, i *Av oväsendet väcktes pojken* är det *pojken* som är egentligt subjekt. Detta i enlighet med att svenskan ju har subjektstvång och att dessa egentliga subjekt inte är optionella.

Exempel:	<u>Musen jagas av katten</u>	<u>Musen jagas</u>
		* <i>Av katten jagas</i>
	<u>Av oväsendet väcktes pojken</u>	<u>Pojken väcktes</u>
		* <i>Av oväsendet väcktes</i>

Direkt objekt

Det direkta objektet är det som även kallas ackusativobjekt. Båda termerna kan användas, men eftersom många språk inte har ackusativ-kasus använder vi hellre 'direkt objekt' som en generell term. Det direkta objektet är den eller det som är föremålet för/i ett skeende.

Exempel: *Bo klappar katten*
Bo såg henne
Boken läser Bo

Precis som subjektet kan det direkta objektet också bestå av en bisats:

Exempel: *Bo lovade att han skulle diska*
 D.O.

Indirekt objekt

Det indirekta objektet är det som även kallas dativobjekt eftersom det i språk som markerar kasus ofta får dativkasus. Det indirekta objektet är den eller det som är föremål för en handling i en sats. Det är ofta svaret på frågor som "för vem?", "åt vem?".

Exempel: *Bo gav katten mat*
Katten gav han mat
Bo gav henne mat

Attribut

På samma sätt som adverbial är bestämmningar inom verbfraser (och inom AP och AdvP) är attribut bestämmningar inom nominalfraser. Attribut utgörs vanligen av NP, AP, PP eller bisatser, och ger ytterligare information om huvudordet i en NP. Ofta räknas även artiklar som ett slags attribut.

Exempel: NP:

Studenternas insats är imponerande

AP:

Den unga flickan läser en bok

PP:

Duken på bordet var röd

Bisats:

Bo, som är ung, läser många böcker

Boken du köpte var dyr

Artikel:

Den tjocka boken vägde en hel del

Predikativ

Predikativ är i princip detsamma som det skolgrammatiken kallar predikatsfyllnad, och kan utgöras av t ex NP, AP eller bisats. Predikativet anger egenskap, tillstånd eller identitet hos subjektet (subjektpredikativ) eller objektet (objektpredikativ) i en sats. Subjektpredikativ följer verb som *vara, bliva, heta, kallas*, och objektpredikativ följer objektet i satser med verb som *kalla, benämna, göra*.

Exempel: NP:

Bo är präst

Bo kallas Bosse

Bo kallar hunden en rackare

AP:

Bo är ung

Bo gjorde henne glad

Bisats:

Det bästa är att han kommer

Adverbial

Adverbial består ofta, men inte alltid, av prepositionsfraser eller adverbfraser, och säger oss något om var, när, varför eller på vilket sätt (m.m.) någonting sker. Adverbialen kan även modifiera (ändra betydelsen på) hela satser, t ex genom adverb som *inte*, och kallas då satsadverbial. Adverbial i form av adverbfraser kan också modifiera adjektiv och andra adverb.

Exempel: PP:

Hon simmar i sjön

rumsadverbial

Bo åker på snedden

sättsadverbial

AdvP:

Han kommer inte hem satsadverbial

Hon pratar snabbt sättsadverbial

Hon pratar mycket snabbt sättsadverbial

Bisats:

Vi äter middag när maten är varm tidsadverbial

NP:

Bo kör Strandvägen rumsadverbial

Han tränar onsdagar tidsadverbial

=

ÖVNING 7

Ange vilken syntaktisk funktion de fetstilta orden och fraserna har i följande satser:

- 1 Han arbetar **mycket** och tjänar **mycket** pengar.
- 2 Jag tar alltid mina äpplen **hemifrån**.
- 3 Jag gillar **saftiga** äpplen.
- 4 Pojken **som står därborta** är världens rikaste skoputsare.
- 5 Barnet sover **sött**.
- 6 Barnet är **litet**.
- 7 Bo stördes **av att hon snarkade våldsamt**.
- 8 Dronten var **en numera utrotad, icke flygkunnig fågel som skulle varit kul att se**.
- 9 Du **hittar** då jämt och ständigt **på** en massa larv!
- 10 **Eftersom han var totalt slut** bad han mig att gå hem.
- 11 **Smulan** kallade han henne.
- 12 **Att plugga lingvistik** är fruktansvärt helkul!
- 13 Att plugga lingvistik är **fruktansvärt helkul!**
- 14 Örnarna ser alltid **de pyttesmå ökenrättorna som springer omkring på marken**.

SATSTYPER OCH DERAS FUNKTIONER

Inledning

I en grundläggande uppdelning av satser talar vi om HUVUDSATSER och BISATSER. En huvudsats är en sådan, som ensam kan forma en mening (de kallas också 'enkla meningar').

Exempel: *Det regnar*

Små rosa elefanter dansade framför mina feberblanka ögon

Bisatser står normalt sett inte ensamma, och i svenskan m.fl. språk skiljer sig deras ordföljd från något huvudsatsernas; många adverb (bl.a adverbet 'inte') står före det finita verbet i bisatser medan det står efter i huvudsatser. Bisatser fungerar som fraser inuti huvudsatser (ibland t.o.m. inuti andra fraser) (se avsnittet *Syntaktiska funktioner*).

Exempel: *Vi måste klä på oss innan han kommer* ADVERBIAL

Att hon redan hade kommit visste jag inte DIREKT OBJEKT

Filmen som vi såg var bra ATTRIBUT

Samordning

När två huvudsatser står tillsammans som jämbördiga med en kopplande KONJUNKTION kallas det SAMORDNING. De två satserna i meningen nedan kan stå för sig själva som meningar:

Exempel: *Det regnar och det är kallt.*

Det regnar. Det är kallt.

Som vi kommer ihåg från avsnittet om ordklasser är de vanligaste svenska samordnande konjunktionerna de följande:

Exempel: *och Det regnar och det blåser*

men Det regnar men det är varmt

eller Det är varmt eller det är kallt

så Det regnar så jag kommer inte på picknicken

för Jag kommer inte på picknicken för det regnar

Varje samordnad sats har vanligen både subjekt och predikat, men ibland kan den andra samordnade satsen sakna predikat:

Exempel: *Han åt smörgås och jag tårta*

För att det ska fungera måste det underförstådda predikatet i den andra satsen vara det samma som i det synliga i första satsen.

Exempel: *Han åt smörgås och jag åkte bil*

* *Han åt smörgås och jag bil*

Även bisatser kan samordnas så länge de står tillsammans med en huvudsats:

Exempel: Två huvudsatser i samordning

Tåget står på stationen och det går snart

Två bisatser i samordning

Jag ser att tåget står på stationen och att det snart går

Förutom samordning av satser har vi också samordning av fraser:

Exempel: Samordnade NP:n
(Kalle) och (Pelle) (tittar (på (TV)))
 NP NP VP PP NP

Samordnade VP:n
(Kalle) (äter) och (läser (tidningen))
 NP VP VP NP

Samordnade AP:n
(Bilen) (är (grön) och (ren))
 NP VP AP AP

Ibland kan det bli problem med att förstå vad som avses...

Exempel: *Gamla män och kvinnor*

Är det dels gamla män och dels kvinnor, eller är det dels gamla män och dels gamla kvinnor?

Underordning

När en sats ingår som en del en annan sats, är den "underlägsen" den övergripande satsen, vilket kallas UNDERORDNING. Den underordnade satsen kallas alltså bisats.

Exempel: *Det är kallt därför att det regnar*
*Det är kallt. *Därför att det regnar.*

Bisatser står som nämnts normalt inte ensamma. Sådana ensamma bisatser kan man dock hitta som rubriker och reklamslogans, men från en grammatisk synvinkel har de traditionellt ansetts omöjliga. Orden som inleder bisatser kallas SUBJUNKTIONER (eller underordnande konjunktioner). De vanligaste i svenskan är:

Exempel: *att Jag tror att han kommer*
om Jag kommer om du går
därför att Jag kommer därför att du går
eftersom Jag kommer eftersom du går.

Bisatsers syntaktiska funktion

Som vi redan har tagit upp fyller bisatser syntaktiska funktioner, dvs fungerar som fraser, inuti huvudsatser och andra fraser. Bisatser kan delas in i:

Subjektbisatser

Jämför: Att du kommer gläder mig
Det gläder mig

SUBJEKT

Objektbisatser

Jämför:

Jag tror att det kommer att regna imorgon

Jag tror det

DIREKT OBJEKT

Adverbialbisatser

Jämför:

Vi blir glada när våra vänner kommer på besök

Vi blir glada då

ADVERBIAL

Attributbisatser

Mannen, som står vid katedern, är lärare i lingvistik

ATTRIBUT

Bisatser av olika slag

Bisatser kan även dela in i olika klasser. De vanligaste är:

- Subjunktionsbisatser (eller konjunktionsbisatser)

Dessa bildas genom att man sätter en subjunktion (underordnande konjunktion) framför en påståendesats:

Exempel:

Påståendesats

Konjunktionsbisats

Han kommer nästa vecka

Jag tror att han kommer nästa vecka.

D.O.

Han kommer

Att han kommer är roligt.

SUBJ

Han skulle komma

Tanken att han skulle komma var hemsk

ATTR

Han kommer

När han kommer går jag

ADVERBIAL

- Relativa bisatser (eller relativsatser)

Dessa bildas med ett inledande relativt pronomen. Det relativa pronomenet fungerar oftast antingen som subjekt eller objekt i bisatsen. Själva bisatsen står som attribut till huvudordet i en NP:

Exempel: Det relativa pronomenet är subjekt
Mannen som sitter på bänken är gammal
Huset vilket ligger på Storgatan är gult.

Det relativa pronomenet är objekt
Boken som jag läste var bra.
Den bok vilken jag nyligen inhandlade var gruvligt dyr

Det relativa pronomenet kan utelämnas i restriktiva bisatser, såvida det inte är subjekt i bisatsen!

Exempel:

Boken som jag läste var bra *Boken jag läste var bra*
 OBJ SUBJ PRED

Huset som ligger på Storgatan är gult **Huset ligger på Storgatan är gult*
 SUB PRED ADVL

De relativa bisatserna kan delas in i RESTRIKTIVA och ICKE-RESTRIKTIVA bisatser. Denna skillnad är semantisk, och det finns inget i satsens form som indikerar om den är restriktiv eller icke-restriktiv. Den restriktiva bisatsen ”snävar åt” betydelsen hos den NP den ingår i.

Exempel: Restriktiv bisats
Laman, som står därborta vid dungen, spottade just en turist i plytet.

Denna bisats skiljer den aktuella laman från alla andra (oskyldiga) lamor. Den icke-restriktiva bisatsen å andra sidan ger egentligen bara allmän information.

Exempel: Icke-restriktiv bisats
Laman, som lever i Sydamerika, spottar ibland turister i plytet.

Denna bisats förändrar inte betydelsen hos NP:n *laman*, utan ger bara lite extra information, eller belyser en viss del av betydelsen.

- Interrogativa bisatser (eller indirekta frågande bisatser)

De indirekta frågande bisatserna skiljer sig från de direkta frågesatserna som är huvudsatser.

Exempel: Direkt fråga, huvudsats

Professorn frågade mig: "Läser studenterna sina läxor?"

Indirekt frågebisats

Professorn frågade mig om studenterna läser sina läxor

Direkt och indirekt anföring

Frågan om direkt och indirekt anföring hör nära ihop med skillnaden mellan huvud- och bisats. DIREKT ANFÖRING återger ett yttrande som det lät när det sades, och är vanligen en huvudsats. I skrift visar man direkt anföring genom citationstecken.

Exempel: *Kalle sa: "Jag är hungrig"* *Kalle sa: "Jag är inte hungrig"* INDIREKT ANFÖRING är en omformulering av vad som sagts vid ett tidigare tillfälle, och yttrandet representeras då av en bisats: Exempel: *Kalle sa att han var hungrig*
Kalle sa att han inte var hungrig

Som vi ser ändras ofta pronomen och tempus (jag > han, är > var), och ordföljden ändras naturligtvis från huvudsatsordföljd till bisatsordföljd.

APPENDIX

APPENDIX A: Konstituenter – översikt

Några vanligt förekommande konstituenten (dvs beståndsdelar) i en svensk sats är:

Nominalfras, NP
 Verbfras, VP
 Adverbfras, AdvP
 Adjektivfras, AP
 Prepositionsfras, PP
 Bisats

Fraserna byggs upp av ett *huvudord* och eventuella bestämmningar. Huvudordet har motsvarande kategori som frasen, alltså verb i en VP, adjektiv i en AP, och adverb i en AdvP. Huvudord i en NP kan vara substantiv eller pronomen. Dessa fraser behöver inte nödvändigtvis ha bestämmningar, utan kan bestå av endast ett huvudord. PP däremot kan inte bestå av bara huvudord. PP byggs alltid upp av en preposition, som är huvudord, och en annan konstituent, vanligen en nominalfras.

En bisats är en sats som står som bestämmning i en fras. Eftersom en bisats är just en sats, och inte en fras, saknar den huvudord.

Konstituenten kan samordnas med en konjunktion.

Exempel på NP (huvudordet i fet stil):

- (1) **Hårdrockaren**
- (2) Den där **hårdrockaren**
- (3) Den där helt otroligt imponerande **hårdrockaren**
- (4) Den där helt otroligt imponerande och inte alls patetiska **hårdrockaren** med pudelfrilla och spandexbrallor

En VP byggs av ett verb, eventuellt med ett eller två objekt (NP) och godtyckligt antal AdvP eller PP. Exempel på VP (kursiverade med huvudordet i fet stil):

- (5) Den där helt otroligt imponerande och inte alls patetiska hårdrockaren med pudelfrilla och spandexbrallor **skrattade**.
- (6) Den där helt otroligt imponerande och inte alls patetiska hårdrockaren med pudelfrilla och spandexbrallor **spelade** luftgitarr.
- (7) Den där helt otroligt imponerande och inte alls patetiska hårdrockaren med pudelfrilla och spandexbrallor **spelade** luftgitarr hela dagen.
- (8) Den där helt otroligt imponerande och inte alls patetiska hårdrockaren med pudelfrilla och spandexbrallor **gav** oss en lektion i luftgitarrteknik på fredagkvällen.

Exempel på PP (huvudordet i fet stil):

- (9) **med** pudelfrilla och spandexbrallor
- (10) **på** fredagkvällen

Prepositionsfraser är fraser på en annan nivå än nominalfraserna och verbfraserna ovan: PP:n i (9) är som synes en del av nominalfrasen i (4) och PP:n i (10) är en del av verbfrasen i (8). På ett liknande vis kan AP ingå i NP, medan AdvP ingår i VP, AP eller andra AdvP.

Exempel på AP (huvudordet i fet stil):

(11) *helt otroligt* **imponerande**

(12) *inte alls* **patetiska**

Exempel på AdvP (huvudordet i fet stil):

(13) **helt otroligt**

(14) **helt**

(15) **inte alls**

AdvP består av ett adverb och eventuella bestämmningar, AdvP de också.

APPENDIX B: Liten lathund vid sats- och frasanalys

① Identifiera alla finita verbformer. Eftersom alla svenska satser innehåller en finit verbform (inte helt sant – men nästan), så får du på så sätt veta antalet satser (huvudsatser och bisatser). Exempel (finita verb i fet stil, bistaser understrukna):

<i>Den lille gossen sover gott</i>	En huvudsats
<i>Vi lagar mat <u>eftersom du kommer hem i kväll</u></i>	En huvudsats med en ingående bisats
<i>Den lille pojken <u>som har en grön keps</u> sover mycket gott</i>	En huvudsats med en ingående bisats

② Identifiera alla konstituenten i huvudsatsen. Ange konstituenternas, inklusive eventuella bisatser, syntaktiska funktion. Börja gärna med att ta ut subjekt och predikat. Exempel:

<i>Den lille pojken</i>	<i>som har en grön keps</i>	<i>sover</i>	<i>mycket gott</i>
_____		_____	
subjekt		predikat	

			adverbial

eller:

<i>Den lille pojken</i>	<i>som har en grön keps</i>	<i>sover</i>	<i>mycket gott</i>
_____		_____	_____
subjekt		predikat	adverbial

Den första varianten stämmer överens med konstituentindelningen, den andra är traditionellt vanligare.

③ Analysera de eventuella bisatsernas interna struktur som du analyserade huvudsatsen. Exempel:

<i>som</i>	<i>har</i>	<i>en grön keps</i>
_____	_____	
subjekt	predikat	
	_____	_____
	huvudord	direkt objekt

④ Analysera frasernas interna struktur. Håll på tills *alla* ord är analyserade! Exempel:

<i>Den</i>	<i>lille</i>	<i>pojken</i>	<i>som</i>	<i>har</i>	<i>en</i>	<i>grön keps</i>	<i>sover</i>	<i>mycket</i>	<i>gott</i>
_____							_____		
subjekt							predikat		
_____	_____	_____	_____				_____	_____	
art.	attribut	huvudord	attribut (bisats)				huvud-	adverbial	
			_____	_____			ord	_____	_____
			subj.	predikat				adverbial	huvudord

				direkt objekt					
			_____	_____	_____				
			art.	attr.	huvudord				

APPENDIX C: Funktioner och kategorier

Exempel på förhållanden mellan funktioner och kategorier för de vanligaste funktionerna.

FUNKTION	KÄNNETECKEN	KATEGORI HOS FUNKTIONEN	EXEMPEL
Predikat	Beskriver det som sker i satsen.	Verbfras	Bo studerar .
Subjekt	Den/det som är det viktigaste i skeendet som beskrivs. Den/det som realiserar skeendet. Ofta den/det som agerar. OBS! Svenska kan ha så kallade formella subjekt, dvs subjekt som bara fyller subjekts-positionen utan att egentligen delta i skeendet.	Nominalfras Bisats	Bo ska läsa en bok . Katten jagar den lilla musen. Den lilla musen jagas av katten. Han sjunger. Det regnar. Att han sjunger är bra.
Direkt objekt	Den/det som är föremålet i ett skeende.	Nominalfras Bisats	Bo läser boken . Bo klappar sin katt . Bo såg henne . Bo lovade att han skulle diska .
Indirekt objekt	Den/det som är föremålet för ett skeende. Svara ofta på frågor som "för vem?", "åt vem?"	Nominalfras	Bo skickade flickan blommor. Bo gav sin katt mat. Bo gav henne en bok. Han kör fort . Han kör våldigt fort . Han är mycket gammal. Han hittade inte sina skor. Katten klöser Bo på näsan . Lisa joggar onsdagkvällar . Vi ska äta när han kommer hem .
Adverbial	Anger var, när, hur eller varför (mm) något sker. Bestämning inom en verbfras, adjektivfras, eller adverbfras.	Adverbfras Prepositionsfras Nominalfras Bisats	Han kör fort . Han är mycket gammal. Han hittade inte sina skor. Katten klöser Bo på näsan . Lisa joggar onsdagkvällar . Vi ska äta när han kommer hem .
Attribut	Säger oss vanligen något om ett substantiv. Bestämning inom en nominalfras.	Nominalfras Adjektivfras Prepositionsfras Bisats	Studenternas insatser är imponerande. Den unga flickan läser en bok. Hunden med vita öron jagade katten. Bo som är flitig läser många böcker.
Predikativ	Säger oss något om subjektet (subjektspredikativ) eller det direkta objektet (objektspredikativ) i en sats. Subjekts-predikativ följer verb som "vara", "bliva", "heta", "kallas", "benämnas", etc.	Nominalfras Adjektivfras Bisats Prepositionsfras	Bo är läkare . Det var han . Bo kallas Bosse . Bo kallar hunden Fido . Bo är flitig . Bo gjorde hunden arg . Det bästa är att vi ofta sjunger . Bo valdes till ordförande .

APPENDIX D: Kategorier och funktioner

Exempel på förhållanden mellan kategorier och funktioner för de vanligaste ordklasserna.

KATEGORI	KÄNNETECKEN	FUNKTION	EXEMPEL
Substantiv	Namn på saker och fenomen. De kan vara konkreta (t ex ”katt”) eller abstrakta (t ex ”kärlek”).	Huvudord i en NP; Subjekt Direkt objekt Indirekt objekt Predikativ Adverbial Genitivattribut Rektion (objekt till P)	Katten sover. Lisa klappar katten . Lisa ger katten mjölk. Katten är ett husdjur . Lisa joggar onsdagkvällar . Kattens svans är grå. Katten satt på golvet .
Personligt pronomen	Ersätter substantiv. Syftar på någon/något i kontexten.	Huvudord i en NP; Subjekt Direkt objekt Indirekt objekt Predikativ Genitivattribut Rektion (objekt till P)	Han sover. Lisa ser honom . Lisa ger dem beröm. Det var han . Deras betyg var bra. Lisa skickade brevet till mig .
Verb	Beskriver det som sker i en sats. Det skeende som en sats berättar om.	Huvudord i en VP; Finit verb Infinit verb i en VP	Lisa sjunger . Lisa vill sjunga .
Adjektiv	Ger ytterligare information om saker och fenomen; beskriver deras egenskaper och karaktär (mm).	Huvudord i en AP; Adjektivattribut Predikativ	Katten viftar med sin långa svans. Lisa är duktig . Lisa gör katten glad .
Adverb	Ger ytterligare information om ett skeende, en egenskap eller saker och fenomen.	Huvudord i AdvP; Adverbial, som... modifierar verb modifierar adjektiv modifierar adverb modifierar talhandling Adverbattribut, som... modifierar substantiv	Lisa sjunger vackert . Katten hade en mycket lång svans. Lisa sprang mycket fort. Förmodligen kan jag komma. Bara studenter kunde komma.
Bisats	Innehåller subjekt och predikat. Inleds ofta med det relativa pronomenet ”som”, eller subjunktioner som ”att”, ”innan”, ”eftersom”, etc.	Subjekt Direkt objekt Predikativ Attribut Rektion Adverbial	Att Lisa sjunger är bra. Jag hoppas att vi hittar katten . Det bästa är att vi ofta sjunger . Lisa äter fisken som Bo har stekt . Lisa gladdes åt att hon skulle sjunga . Vi ska äta innan han kommer hem . Eftersom vi kan detta klarar vi tentan.
Preposition	Relaterar ord till varandra. Korta, mycket vanliga ord.	Huvudord i PP.	Katten hänger i garnet. Den ligger under bordet.